

Opinnäytetyö AMK

Sosionomi

2023

Helena Anttila ja Salla Kuusela

Materiaali pedagogiseen dokumentointiin varhaiskasvatuksessa

Opinnäytetyö AMK | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Sosionomi

2023 | 55 sivua

Helena Anttila ja Salla Kuusela

Materiaali pedagogiseen dokumentointiin varhaiskasvatuksessa

Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli kehittää Ruskon kunnassa sijaitsevan päiväkodin pedagogista dokumentointia lapsilähtöisemmäksi. Kehittämisen tuloksena syntyi lapsen osallisuutta pedagogisessa dokumentoinnissa tukeva materiaali, joka sisältää monipuolisia työkaluja ja toimintaideoita varhaiskasvatussuunnitelman eri oppimisen alueilta. Materiaalin tavoitteena on innostaa varhaiskasvattajia tarjoamaan lapsille enemmän mahdollisuuksia osallisuuteen varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa.

Kehittämistyön teoreettinen viitekehys koostuu varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan lähtökohtien tarkastelusta sekä lapsen osallisuuden merkityksen huomioimisesta osana varhaiskasvatusta ja pedagogista dokumentointia.

Tässä opinnäytetyössä kehittämismenetelminä käytettiin tiedonhakua, tarveanalyysia, dialogista keskustelua, osallistuvaa havainnointia, kokeilemalla kehittämistä sekä palautteen keruuta.

Kehittämistyön tuotoksena muodostunut materiaali sisältää monipuolisia harjoitteita ja toimintaehdotuksia tukemaan 1–5-vuotiaiden lasten osallisuutta pedagogisessa dokumentoinnissa. Materiaali koostuu pienestä johdannosta pedagogiseen dokumentoinnin maailmaan ja toimintaan varhaiskasvatuksessa, jota seuraa ikäryhmittäin jaoteltuja lomakkeita, kysymyslistoja havainnoinnin tueksi sekä toimintaehdotuksia päiväkodin arkeen.

Asiasanat:

Varhaiskasvatus, pedagoginen dokumentointi, lapsilähtöisyys, osallisuus, pedagogiikka, oppimaan oppiminen

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Bachelor of social services

2023 | 55 pages

Helena Anttila ja Salla Kuusela

A material for pedagogical documentation in early childhood education

The purpose of this development work was to improve more child-oriented pedagogical documentation in one of the kindergartens of Rusko by creating a material that improves child participation in pedagogical documentation. The purpose of the material is to inspire educators to offer children more opportunities to participate in the planning, implementation, and evaluation.

The theoretical framework of the development work consists of examining the starting points of pedagogical activities and on considering the importance of child participation in early childhood education and pedagogical documentation.

The development methods selected were information retrieval, needs analysis, dialogic discussion, participant observation, experimental development and collection of feedback.

The material created as a result of the development work contains various exercises and action suggestions to support the participation of 1–5-year-old children in pedagogical documentation. The material includes a short introduction to the world of pedagogical documentation and different activities in early childhood education, followed by forms divided by age group, lists of questions to support observation, and action suggestions for everyday life.

Keywords:

Early childhood education, pedagogical documentation, child orientation, participation, pedagogy, learning to learn

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Kehittämistyön lähtökohdat	7
2.1 Toimintaympäristön kuvaus	7
2.2 Kehittämistyön tausta ja tarve	8
2.3 Kehittämistehtävä ja tavoite	9
3 Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan lähtökohtia	12
3.1 Varhaiskasvatussuunnitelma ohjaavana asiakirjana	12
3.2 Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen	15
3.3 Lapsilähtöinen arviointi varhaiskasvatuksessa	17
4 Lapsen osallisuus pedagogisessa dokumentoinnissa	20
4.1 Pedagoginen dokumentointi	20
4.2 Lapsen näkökulma ja osallisuuden vahvistaminen	22
4.3 Varhaiskasvattaja lapsen osallisuuden mahdollistajana	24
5 Kehittämistyön toteutus	26
5.1 Kehittämistyön prosessi	26
5.2 Kehittämismenetelmät	31
5.3 Kehittämisaineiston dokumentointi ja hyödyntäminen	34
6 Kehittämistyön tuotos	40
6.1 Pedagogisen dokumentoinnin materiaali	40
6.2 Kehittämistyön tuotoksen arviointi	41
7 Kehittämistyön arviointi	44
7.1 Kehittämistyön toteutuksen arviointi	44
7.2 Ammatillinen kasvu	48
Lähteet	52

Kuvat

Kuva 1. Ohjeistus materiaalin käyttöön	41
--	----

Kuviot

Kuvio 1. Pedagogisen dokumentoinnin vaiheet (mukaillen Rintakorpi & Vihmari-Hettonen 2018, 78–79; Opetushallitus 2023a.)	22
Kuvio 2. Konstruktiivinen malli (Salonen ym. 2014, 54)	26

Taulukot

Taulukko 1 Kehittämistyön prosessi	30
------------------------------------	----

1 Johdanto

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) painotetaan lasten osallisuutta sekä lapsilähtöisyyttä. Pedagogisella dokumentoinnilla luodaan lapsille mahdollisuus osallisuuteen toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa ja luodaan lapsilähtöisempää varhaiskasvatusta. (Opetushallitus 2022, 34–35.) Lapsi on aktiivinen toimija, jolla on luonnollinen taipumus oppia. Oppimaan oppimisen valmiudet auttavat lasta hyödyntämään omia taitojaan ja tietojaan muuttuvassa maailmassa. Kyky arvioida ja huomata omaa oppimista luo lapselle pystyvyyden tunnetta ja sitä kautta vahvistaa lapsen minäkuvaa ja itsetuntoa. (Ahonen 2017, 132–133; Järvinen ym. 2009, 182–183.)

Opinnäytetyömme on kehittämistyö, jonka tavoitteena on kehittää pedagogista dokumentointia siten, että lasten osallisuus toteutuu pedagogisen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Kehittämistehtäväksi muodostui tuottaa päiväkodin henkilökunnalle materiaali, jota varhaiskasvattajat voivat hyödyntää lapsen oppimisen, ajattelun ja näkökulmien näkyväksi tuomisen apuna. Henkilöstöltä nousi toive selkeästä ja helposti saatavilla olevasta materiaalista, joka sisältää erilaisia ideoita pedagogisen dokumentoinnin toteuttamiseen sekä pohjia lasten haastatteluun sekä havainnointiin. Kehittämistyömme tavoite on lisätä lasten osallisuutta sekä tukea oppimista lisäämällä pedagogisen dokumentoinnin lapsilähtöisyyttä.

Tässä kehittämistyön raportissa kuvaamme ensin kehittämistyömme lähtökohtia eli taustaa ja tarvetta, toimintaympäristöä sekä kehittämistyön kehittämistehtävää ja tavoitetta. Lähtökohtien jälkeen on kehittämistyön pohjan muodostava tietoperusta, jossa käydään läpi pedagogisen toiminnan lähtökohtia ja osallisuuden merkitystä. Tietoperustassa kerromme myös tarkemmin pedagogisesta dokumentoinnista. Tietoperustaa seuraa kuvaus kehittämistyömme prosessista ja kehittämismenetelmistä, jonka jälkeen kuvaamme ja arvioimme kehittämistyön tuotoksena syntyneen materiaalin. Lopuksi arvioimme koko kehittämisprosessiamme sekä omaa toimintaamme ja ammatillista kasvuamme.

2 Kehittämistyön lähtökohdat

2.1 Toimintaympäristön kuvaus

Toimeksiantajana kehittämistyössä on Varsinais-Suomessa sijaitseva Ruskon kunta. Kehittämistyö toteutetaan yhdessä Ruskon kunnan varhaiskasvatusyksiköistä. Ruskolla sijaitsee viisi kunnallista varhaiskasvatusyksikköä, joista kaikki sijaitsevat idyllisessä maalaismaisemassa. Rakennettu ympäristö sekä ympäröivä luonto mahdollistaa monipuolisen ja tarkoituksenmukaisen ympäristön varhaiskasvatukselle. Lapsen sekä perheen kunnioittava ja yksilöllinen kohtaaminen, tunnetaidot sekä leikin korostaminen oppimisessa ovat kunnan varhaiskasvatuksen tärkeitä arvoja. (Rusko 2023.)

Toimeksiantajamme edustajana toimii Ruskon kunnan varhaiskasvatusjohtaja. Rajasimme toimeksiantajan edustajan kanssa kehittämistyömme kohdistuvan yhteen varhaiskasvatusyksikköön viiden sijaan ja päädyimme toteuttamaan toimeksiantomme Satumetsän päiväkodissa. Toiminta-ajatuksena Satumetsän päiväkodissa on jokaisen kunnioittava kohtaaminen ja yhdenvertaisuus. Jokaisella on oikeus tulla kohdatuksi ja huomioiduksi ainutlaatuisena yksilönä. Jokainen lapsi saa olla oma itsensä ja ilmaista ajatuksiaan ja mielipiteitään itselleen sopivalla tavalla. Toiminta päiväkodissa perustuu lapsen toiveille, tarpeille ja mielipiteille.

Satumetsän päiväkodissa on neljä lapsiryhmää, joista yksi on vuorohoitoryhmä. Vuorohoitoryhmään keskitetään lapsen varhaisaamu-, ilta-, yö- ja viikonloppuhoito, kun huoltajilla työtilanne sen vaatii. Varhaiskasvatusta päiväkodissa tarjotaan 1–5-vuotiaille lapsille, myös kehittämistyössä huomioidaan koko kyseinen ikäryhmä. Lapsiryhmien lapsimäärät Satumetsän päiväkodissa vaihtelevat lasten ikäjakauman mukaisesti. Satumetsän henkilöstöllä on monipuolisia koulutuksia varhaiskasvatuksen alalta ja jokaisessa lapsiryhmässä on kehittämistyön aikana pätevä varhaiskasvatuksen opettaja.

2.2 Kehittämistyön tausta ja tarve

Varhaiskasvatuslain (540/2018, 20 §) mukaan varhaiskasvattajien on otettava huomioon toimintaa suunniteltaessa, toteutettaessa sekä arvioitaessa lapsen mielipiteet ja toivomukset. Pedagoginen dokumentointi on keskeinen varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioinnin ja kehittämisen työmenetelmä, jonka tavoitteena on muun muassa oppia tuntemaan yksittäistä lasta, sekä ymmärtää vuorovaikutussuhteita. Pedagogisessa dokumentoinnissa oleellista on havaintojen ja erilaisten dokumenttien kerääminen sekä niiden hyödyntäminen pedagogisessa toiminnassa. Varhaiskasvattajien keräämät dokumentit luovat väylän lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen ymmärtämiseksi. (Opetushallitus 2023a.)

Toimeksiantajan edustajan mukaan pedagogista dokumentointia on pyritty kehittämään kunnan päiväkodeissa erilaisin koulutuksin, mutta ne eivät ole ottaneet tuulta alleen. Varhaiskasvatusjohtajalta saamamme kuvan perusteella pedagoginen dokumentointi päiväkodeissa vaikuttaa melko aikuislähtöiseltä. Ruskon varhaiskasvatussuunnitelmassa (2022) lukee, että lasten osallisuus toiminnan arviointiin toteutuu jatkuvan pedagogisen havainnoinnin kautta tai esimerkiksi värityksellä mielipidettään kuvaavan hymiön tai ilmaisemalla mielipiteensä muulla ikätasoisella tavalla. Kasvunkansion täydentämisestä vastaa kuitenkin usein viime kädessä aikuinen. (Ruskon kunta 2022, 41–86.)

Kaikissa Ruskon kunnan varhaiskasvatusyksiköissä on käytössä lapsikohtaiset kasvun kansiot. Kasvunkansiot sisältävät aikuisen ja lapsen yhdessä tekemiä tuotoksia sekä lapsen omia tuotoksia. Henkilöstö pyrkii tuottamaan kasvunkansioon monipuolisesti näkyväksi kaikki lapsen oppimisen alueet. Syyslukukaudella henkilökunta hyödyntää pedagogista dokumentointia ja kasvunkansion dokumentteja suunnitellessaan toimintaa seuraavalle kaudelle. Kasvunkansioiden lisäksi päiväkodeissa käytetään pedagogisessa dokumentoinnissa muun muassa videointia, blogia, kuvaamista sekä varhaiskasvatussuunnitelmien kirjaamista. (Ruskon kunta 2022, 57.)

Kävimme havainnoimassa Satumetsän päiväkodissa, kuinka pedagogista dokumentointia toteutettiin käytännössä. Havaintomme erosivat toimeksiantajan edustajan näkemyksestä. Havaintojemme mukaan päiväkodissa hyödynnettiin pedagogisen dokumentoinnin käytäntöjä pedagogisessa toiminnassa ennen kehittämistyömme alkamista. Suoritimme molemmat kehittämistyön lomassa syventävän harjoittelumme kohdepäiväkodissa, jolloin pääsimme vielä enemmän syventymään pedagogisen dokumentoinnin toteutukseen Satumetsässä. Harjoittelumme tuki käsitystä siitä, että pedagoginen dokumentointi on aktiivisesti käytössä oleva työmenetelmä Satumetsän päiväkodissa. Kehittämistyömme eteni pitkälti varhaiskasvattajilta pyytämämme palautteen ja harjoittelussa huomaamiemme tarpeiden pohjalta.

2.3 Kehittämistehtävä ja tavoite

Toimeksiantajan toiveena on pedagogisen dokumentoinnin kehittäminen, niin että lasten osallisuus toteutuu sekä suunnittelussa, toteutuksessa että arvioinnissa. Koska pedagoginen dokumentointi on aiheena melko laaja, lähdimme rajaamaan aihetta yhdessä toimeksiantajan edustajana toimivan Ruskon kunnan varhaiskasvatusjohtajan kanssa. Saimme melko vapaat kädet aiheen ja kehittämistehtävän rajaamiseen.

Aluksi kartoitimme kehittämistyön tarvetta Ruskon varhaiskasvatustoiminnan johtajan kanssa sekä Satumetsän päiväkodissa. Päiväkodissa kiersimme lapsiryhmissä tutustumassa ja keskustelemassa opettajien kanssa, millaisia tarpeita kehittämistyölle on. Keskustelujen perusteella teimme päätöksen keskittyä kehittämistyössämme pedagogisen dokumentoinnin kehittämiseen lapsen näkökulmasta huomioiden lapsen osallisuuden sekä oppimaan oppimisen taitojen kehittymisen. Lasten osallisuuden toteutumiseksi varhaiskasvatuksen henkilökunta tarvitsee tietoa, taitoa ja ymmärrystä lapsilähtöisestä pedagogiikasta sekä siitä, miten pedagogista dokumentointia toteutetaan käytännön arjessa lasten kanssa.

Kehittämistehtävämme on luoda lapsen osallisuutta tukeva pedagogisen dokumentoinnin materiaali. Pyrimme luomaan varhaiskasvattajille selkeän materiaalin, joka on helposti varhaiskasvattajan saatavilla ja hyödynnettävissä lapsilähtöisen pedagogisen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa sekä arvioinnissa. Lapsen näkökulmasta varhaiskasvattajien tulisi mahdollistaa ja lisätä lapsen osallisuutta pedagogisen dokumentoinnin prosessissa, sillä sen avulla lapsen ajattelu ja oppiminen tehdään näkyväksi. Tarkoituksena on, että varhaiskasvattaja voi hyödyntää materiaalia pedagogisen dokumentoinnin prosessissa ja laittaa liitteeksi kasvunkansioon.

Tavoitteenamme kehittämistoiminnallemme on lapsen osallisuuden lisääminen pedagogisessa dokumentoinnissa ja pyrkiä vakiinnuttamaan se pysyväksi osaksi päiväkodin toimintakulttuuria. Haluamme luomamme materiaalin kautta innostaa varhaiskasvattajia käyttää monipuolisia tapoja suunnitella, toteuttaa ja arvioida pedagogista dokumentointia.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) velvoittavat henkilöstöä edistämään ja lisäämään lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Yhteinen pohdinta ja toiminnan pedagoginen dokumentointi auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan sekä tunnistamaan vahvuuksiaan. Osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet vahvistavat lasten uskoa omiin kykyihinsä. (Opetushallitus 2022, 23–27.)

Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on tutustua yksittäiseen lapseen sekä ymmärtää lapsiryhmää ja siinä tapahtuvaa vuorovaikutusta paremmin. Tämä mahdollistaa varhaiskasvatuksen toteuttamisen lapsilähtöisesti, kun pedagogisen dokumentoinnin kautta näkyväksi tehtyä tietoa käytetään toiminnan suunnittelun perustana. Suunnitelmallinen pedagoginen dokumentointi on myös tärkeä menetelmä lapsen tuen tarpeen arvioinnin kannalta. (Opetushallitus 2022, 39–40.)

Toimeksiantajan paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (2022) on kuvattu tällä hetkellä käytössä olevia pedagogisen dokumentoinnin keinoja seuraavilla tavoilla: Varhaiskasvatuksessa jokaisella lapsella on kasvunkansiot,

joihin kootaan yhdessä aikuisen kanssa lapsen tuotoksia, kuten piirustuksia, sadutuksia ja tehtäviä. Ryhmän henkilöstö huolehtii siitä, että lapsen kasvunkansioon tulee dokumentteja kaikilta oppimisen osa-alueilta. Dokumentointiin kuuluu myös muun muassa lapsen havainnointi sekä varhaiskasvatussuunnitelma. (Ruskon kunta 2022, 57.)

3 Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan lähtökohtia

3.1 Varhaiskasvatussuunnitelma ohjaavana asiakirjana

Suomalaista varhaiskasvatusta ohjaavat erilaiset asiakirjat, sopimukset sekä suunnitelmat. Kaiken varhaiskasvatuksen pohjalla vaikuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jonka tavoitteena on turvata jokaiselle lapselle perusedellytykset ja turvallinen kasvatusympäristö. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 30–32.) Tiivistettynä lapsen oikeuksien sopimuksessa varhaiskasvatuksen toimintaa määrittelevät lapsien oikeus suojeluun, osallisuuteen sekä yhteiskunnalliseen tasa-arvoon (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991).

Suomessa varhaiskasvatuksesta on laadittu varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta laadukkaaseen varhaiskasvatukseen (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Varhaiskasvatulaisissa (540/2018) määritellään varhaiskasvatuksen olevan lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa oppia ja sen mukaista kasvatusta (Hirsjärvi 1983, 142–143). Yksinkertaistetusti varhaiskasvatuksen tavoitteena on siis varmistaa lapselle kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 2–3 §).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä. Sen tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista paikasta huolimatta. Varhaiskasvatuksen järjestäjät ovat velvollisia noudattamaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. (Opetushallitus 2022, 7–8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) antavat varhaiskasvattajille ohjenuoran varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. On tärkeää, että pedagoginen toiminta on johdonmukaista, ammattihenkilöstön toteuttamaa ja edistää lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumista. Pedagogiikan tulisi kulkea tiiviisti mukana varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Uudessa vuonna 2022 julkaistussa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa erityisesti osallisuus sekä lapsilähtöisyys on nostettu merkittävään arvoon pedagogisen toiminnan suunnittelussa. (Alila & Ukkonen-Mikkola 2018.)

Pedagogista toimintaa suunnitellessa tulee ottaa huomioon myös monia muita asioita. Ensinnäkin varhaiskasvatuksen toiminnan tulee olla kokonaisvaltaista. (Ahonen 2017, 132–133.) Varhaiskasvatuksessa opitaan tulevaisuuden kannalta hyödyllisiä taitoja, kuten oppimaan oppimisen taito, sosiaaliset perustaidot sekä hyvät käytös- ja ruokailutavat sekä muiden lasten kunnioittaminen. (Karila 2016, 21.)

Oppimaan oppiminen tarkoittaa tietoja, taitoja, asenteita ja toimintamalleja, jotka mahdollistavat uuden oppimisen ja pitävät yllä halua kehittää itseään. Pohja oppimaan oppimisen taidoille muodostuu jo sikiöaikana ja varhaislapsuudessa. Olennaista oppimaan oppimisen tukemisessa on herättää ilo, uteliaisuus ja halu uuden oppimiseen. (Hautamäki ym. 2013, 13.) Oppimaan oppimisen tukeminen edellyttää lapsen näkemistä aktiivisena toimijana, jota tulee kannustaa kriittiseen ajatteluun ja luovaan ongelman ratkaisuun. Aikuisten suunnittelema pedagoginen toiminta on tärkeää, mutta sen rinnalla tulisi olla vähintään yhtä tärkeänä sekä lasten omaehtoinen, että yhteisön yhteinen ideointi. (Ahonen 2017, 132–133.)

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa kuvaa kokonaisvaltaisuus, yhteinen toiminta sekä vuorovaikutus lasten ja aikuisten välillä (Alila & Ukkonen-Mikkola 2018). Aikuiset ja lapset voivat muodostaa yhdessä oppivan yhteisön, jossa jokainen on tärkeä ja arvokas osa ryhmää. Lapsuuskäsitys, jossa lapsi nähdään aktiivisena oman elämänsä ja oppimisensa jäsentäjänä, mahdollistaa lasten osallisuuden sekä oppivana yhteisönä toimimisen. (Ahonen 2017, 8–10.)

Osallisuudella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan toimintaa, jossa lapsi voi tietoisesti vaikuttaa asioihin ja häntä koskeviin päätöksiin omassa sosiaalisessa ympäristössään (Turja & Vuorisalo, 2017).

Varhaiskasvatuslaki (540/2018, 20 §) velvoittaa varhaiskasvattajia selvittämään ja ottamaan huomioon lapsen mielipiteen ja toivomukset toimintaa suunniteltaessa, toteutettaessa sekä arvioitaessa. Toteuttaakseen laadukasta varhaiskasvatusta on siis hyödynnettävä pedagogista dokumentointia (Opetushallitus 2022, 38–39). Pedagogisella dokumentoinnilla mahdollistetaan lapsen osallisuus toiminnan suunnitteluun ja varhaiskasvattajat kykenevät valitsemaan toimintatapojaan lapsilähtöisemmin (Rintakorpi 2018, 59).

Varhaiskasvatuksen laadun reunaehdoja määrittelevät lait, asetukset ja muut valtakunnalliset asiakirjat. Laatua voidaan arvioida muun muassa tarkastelemalla miten asetettujen määräysten sisältöjä ja tavoitteita käytännössä toteutetaan. (Karila ym. 2018, 11.) Laadukkaassa ja tasa-arvoisessa varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon lasten yksilöllinen kehitys sekä se, miten oppimista voidaan tukea monipuolisesti erilaisilla menetelmillä (Ahonen 2017, 8–10). Lasten näkökulmasta laadukas varhaiskasvatus tarkoittaa monipuolista ja turvallista oppimisympäristöä, aikuisen läsnäoloa ja vuorovaikutusta, mahdollisuutta oppia ja leikkiä, toimia vertaisryhmässä sekä kokea osallisuutensa varhaiskasvatuksen toteutukseen. (Saramäki & Saari 2017, 93–94).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) todetaan, että laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen. Toiminta, jossa huomioidaan lasten kokonaisvaltainen kehitys ja tarjotaan riittävästi monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin, itseilmaisuuksiin, tutkimiseen ja merkitysten luomiseen, vaatii tuekseen lasten kiinnostusten kohteiden havainnoinnin ja dokumentoinnin (Pramling & Carlsson 2008).

3.2 Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen

Pedagogisen toiminnan perustana toimii ymmärrys ja tietämys lapsen kasvusta, kehityksestä sekä oppimisesta. Suunnitellessa pedagogista toimintaa tulisi huomioida jokainen lapsi sekä hänen yksilöllinen kehityksensä. (Opetushallitus 2022, 19.) Keskeinen osa pedagogiikkaa on suunnitella päivittäiset toiminnot sujuviksi sekä lapsen kasvua ja kehitystä tukeviksi. Vaikka lapsen tuleekin oppia kärsivällisyyttä, tulisi toiminta organisoida niin, että odottelu on minimoitu. Kun suunnittelussa otetaan huomioon kokopäiväpedagogiikka, ohjatut tilanteet ja leikkipedagogiikka, tulee päivistä sujuvia kokonaisuuksia. (Järvinen & Mikkola 2015, 19–20, 52.)

Toimiva arki luo hyvinvointia lapselle ja mahdollistaa suotuisan lapsuusajan kasvun ja kehityksen. Lapset saavat onnistumisen kokemuksia kokonaisvaltaisesta, oivaltavasta oppimisesta. (Reunamo 2014, 118–119.) Lasten oppiminen usein käynnistyy heidän kiinnostuksestaan ilmiötä kohtaan. Jotta kiinnostus kehittyy oppimista edistäväksi aktiiviseksi toiminnaksi, tarvitaan aikuisen tukea ja ohjaavaa opetusta. Varhaiskasvatuksen ympäristön tulisi tukea lasten kiinnostusten heräämistä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 72.)

Leikillä on lapsen kehityksessä tärkeä rooli (Kangas ym. 2017, 2).

Pedagogiikassa leikki ja oppiminen kulkevat rinnakkain. Lapselle oppiminen on vahvasti yhteydessä leikkiin ja lapsen käsitys oppimisesta perustuukin tekemiseen. Lapset kokevat oppivansa tekemällä, harjoittelemalla ja kokeilemalla. Pienemmillä lapsilla oppiminen perustuu leikin lisäksi erityisesti tutkimiseen. Uteliaisuus ja aktiivisuus muodostavat perustan oppimiselle. Lasten itsetunto sekä minäkuva vahvistuu heidän saadessa osakseen aikuisen kannattelevaa vuorovaikutusta ja onnistumisen kokemuksia. (Hujala & Turja 2017, 26–28; Järvinen & Mikkola 2015, 19–20, 52.)

Varhaiskasvattajan rooli vaihtelee leikissä leikkiin osallistuvien iän, leikkitaitojen ja leikin lajin mukaan. Varhaiskasvattaja voi osallistua leikkiin, esimerkiksi rikastuttamalla sitä välineiden tai mielikuvien avulla tai toimia ulkopuolisena havainnoijana. On tärkeä mahdollistaa myös vapaa leikki sekä huomioida lasten

leikki-ideat. (Marjanen ym. 2013, 66.) Lasten leikit syventyvät ja laajentuvat aikuisen osallistuessa ja ohjatessa leikkiä sekä tuodessa siihen uusia sisältöjä (Kangas ym. 2017).

Leikissä lapsen luova ajattelu kehittyy hänen sitoutuessaan ja uppoutuessaan siihen. Lapsi oppii oppimaan oppimisen taitoja, kun häntä kannustetaan leikissä asettamaan itselleen tavoitteita. Aloitteiden tekeminen ja päätöksenteko ovat tällaisessa leikissä myös läsnä. (Kangas, Ojala & Venninen, 2015.) Leikin edellytysten järjestäminen, leikin kannattelemine ja myös leikkiminen on kasvattajien vastuulla. Ilman varhaiskasvattajaa lapset eivät välttämättä yksin pääse sitoutuneeseen ja mielekkääseen leikkiin, vaan he voivat jopa oppia olemaan leikkimättä, jos aikaa tai mahdollisuuksia mielekkäälle leikille ei ole. Tiukat aikataulut ja liian järjestelty arki ei jätä tilaa omaehtoiselle, tutkivalle ja kokeilevalle leikille. (Järvinen & Mikkola 2015, 48.)

Varhaiskasvattajan tehtävänä varhaiskasvatuksessa on mahdollistaa leikki, huomata mahdollisuudet rikastaa leikkiä ja mahdollisesti ohjata lasten huomiota oppimisen tavoitteeseen. Kun varhaiskasvattaja sisäistää leikin ja oppimisen yhteyden sekä hyödyntää osaamistaan, lapsi kehittyy oppijana ja tulee tietoiseksi omista tavoistaan oppia. (Hujala & Turja 2017, 26–28.)

Leikissä lapselle kaikkein tärkeintä on osallisuus. Osallisuus ja leikkeihin pääseminen on lapselle tärkeämpää kuin mitkään varhaiskasvattajan suunnittelemaat sisällöt ja tavoitteet. Leikissä lapset voivat vapaasti vaikuttaa ja käyttää valtaa. (Järvinen & Mikkola 2015, 46-51.) Lasten osallisuus tutkitusti myös edistää heidän oppimistaan (Kangas & Brotherus 2017). Lapsia tulisi kannustaa tutkimaan ja etsimään tietoa yhdessä muiden kanssa. Oppimisen kannalta on merkittävää kysyä kysymyksiä ja harjoitella muodostamaan perusteltuja selityksiä erilaisista ilmiöistä. Kysyminen, tutkiminen, ymmärtäminen ja perusteleminen ovat tärkeitä ja vaativia taitoja, joita lapset eivät yksin kykene oppimaan. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulisi ymmärtää, että taidot ovat toiminnan tulos, eikä edellytys. Osallistava oppiminen ja pedagogiikka kannustavat lapsia toimijuuteen sekä kasvattavat lasten

kokemusta omista kyvyistään suunnitella ja toteuttaa erilaisia asioita. (Hujala & Turja 2017, 35.)

Oman oppimistyylinsä löytämällä lapset kykenevät tulevaisuudessa sisäistämään saamansa tiedon parhaalla mahdollisella tavalla. Oppimaan oppimisen valmiudet auttavat lapsia hyödyntämään omia taitojaan ja tietojaan erilaisissa tilanteissa sekä arvioimaan oppimistaan. Oppimaan oppimiseen liittyvät vahvasti minäkuva ja itsetunto. Voidaan sanoa, että sen minkä uskoo voivansa oppia, oppii. Varhaiskasvattajat voivat tukea lasten oppimisprosessia hyödyntämällä monipuolisia menetelmiä. (Järvinen ym. 2009, 182–183.)

3.3 Lapsilähtöinen arviointi varhaiskasvatuksessa

Laadukkaaseen varhaiskasvatukseen kuuluu olennaisesti arviointi. Se tukee lapsen kehitystä ja edistää oppimista. Arvioinnin kohteena eivät ole lasten ominaisuudet, kehitystaso eivätkä oppimistulokset vaan henkilöstön toiminta ja lapsen kohtaavan varhaiskasvatuksen laatu. Arvioinnin lähtökohtana on ymmärrys lapsen kasvusta ja kehityksestä. Tarkoituksenmukainen arviointi tukee lasta myönteisellä tavalla ja auttaa varhaiskasvattajaa ymmärtämään lasta ja hänen ajatusmaailmaansa. Arviointiin syventyminen lisää varhaiskasvattajan ammattitaitoa ja asiantuntemusta. (Kupila 2004, 4–5; Karila ym. 2018, 22–23.)

Varhaiskasvatuksen arviointi on pedagoginen prosessi, johon osallistuvat sekä henkilöstö, että lapset ja heidän huoltajansa. Arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen sekä tukitoimien vaikuttavuuteen. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä on tärkeää laatia kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä suunnitelma siitä, miten ne saavutetaan. Tavoitteiden toteutumisen arvioinnilla tehostetaan varhaiskasvatuksen tarkoituksenmukaisuutta sekä lapsen edun toteutumista. (Kupila 2004, 4–5; Karila ym. 2018, 22–23.)

Varhaiskasvattajan käsitys laadukkaasta varhaiskasvatuksesta, sen mukaisesti asetetut tavoitteet ja niihin pyrkiminen sekä lapsuus- ja oppimiskäsitys

määrittelevät sitä, miten varhaiskasvatus toteutetaan. Pedagogiikkaan heijastuu se, mitä pidetään tärkeänä ja siksi sitä tulee arvioida ja kehittää jatkuvasti. (Karila ym. 2018, 23–24.)

Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa toteutuu lasten osallisuus. Lasten kuuleminen arvioinnissa auttaa ymmärtämään lasten käsitystä laadukkaasta varhaiskasvatuksesta. Lasten maailmaa tavoittelevilla lähestymistavoilla on mahdollista tavoittaa näkemyserot aikuisten ja lasten välillä. Vaikka suunniteltu toiminta on tärkeää, lapset elävät kuitenkin jatkuvasti tässä hetkessä. Usein varhaiskasvattajat vaativat lapsilta yhteisiin suunniteltuihin toimintoihin osallistumista ja keskittymistä, vaikka lapsille sivusta seuraaminen, oleilu tai ”tyhjän puhuminen” saattaa olla tärkeämpää ryhmään liittymisen, oppimisen ja minäkuvan kehittymisen kannalta. (Kupila 2004, 9–16.)

Pedagogista dokumentointia toteuttamalla lasten mielipiteet, ajatukset, tunteet, tarpeet ja kokemukset on mahdollista ottaa keskiöön varhaiskasvatuksen toiminnassa. Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen tärkeä suunnittelemisen, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen aktiivinen työkalu, jonka ytimessä on lasten ajatukset. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) velvoittaa pedagogiseen dokumentointiin. Pedagogisen dokumentoinnin avulla tuodaan lasten ääni varhaiskasvatuksen arkeen ja muokataan toimintaa. (Rintakorpi & Vihmari-Hettonen 2018, 6–7.)

Varhaiskasvatus tapahtuu ryhmissä. Jokainen ryhmän lapsi on erilainen ja jokaisella on omanlaiset tuen tarpeet, lapsia saattaa olla eri kulttuureista ja joillain saattaa olla jokin vamma tai sairaus. Varhaiskasvatus järjestetään kuitenkin kaikille lapsille yhdessä. Tämä vaatii henkilöstöltä osaamista ottaa lapset, heidän erilaiset tarpeensa ja luonteensa huomioon osana ryhmän toimintaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 75.)

Jokaisella lapsella on erilainen kokemus hänelle tärkeistä asioista. On vaikeaa löytää toimintamuotoja, joissa yhdistyy kaikkien ryhmän – niin lasten kuin aikuisten – tärkeinä pitämät asiat sekä kehittää sellaista toimintaa, joka on sekä opettavaista ja kehittävää että mieluisaa sekä merkityksellistä. Löytääkseen

tällaisia toimintamuotoja, varhaiskasvattajan on opittava tuntemaan ryhmän ja sen lasten tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. (Kupila 2004, 28–29.)

Pedagogisen dokumentoinnin avulla tehtävässä arvioinnissa kysytään, pohditaan ja tutkitaan yhdessä lasten, vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa, mikä merkitys dokumenttien edustamilla asioilla on eri näkökulmista katsottuna. Se on todellisuuden tulkintaa, jota hyödynnetään oppimisessa ja opetuksessa. Pätevän tulkinnan saamiseen tarvitaan kaikkia niitä, joita dokumentointi koskee. Lisäksi dokumenttien avulla säilötään oivalluksen, onnistumisen ja oppimisen hetkiä ja kyetään näkemään tapahtunut muutos. Pedagogisen dokumentoinnin kautta voimme jokainen – niin lapset kuin aikuisetkin - ymmärtää jotakin olennaista toisistamme sekä itsestämme. (Rintakorpi 2016, 152–156)

4 Lapsen osallisuus pedagogisessa dokumentoinnissa

4.1 Pedagoginen dokumentointi

Lapsilähtöisessä ja luovassa toiminnassa voi olla vaarana, että prosessien sisään kätkeytyvä monipuolinen toiminta ja oppiminen jäävät näkymättömiin. Dokumentoinnin ja havainnoinnin avulla vältetään riski siitä, että toiminta on tai näyttää olevan päämäärätöntä puuhastelua. Dokumentoinnin avulla saadaan näkyviin kokonaisuus osa-alueineen. Tarkastelemalla dokumentteja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin verraten, voidaan arvioida toiminnan tavoitteidenmukaisuutta sekä varhaiskasvatuksen osa-alueiden kattavuutta. Havainnointi ja dokumentointi ovat osallisuuden toimintakulttuurissa keskeisiä suunnittelun sekä arvioinnin välineitä. (Heikka ym. 2014, 61.)

Dokumentointi tarkoittaa yksinkertaistetusti tallentamista. Dokumentoinnin kautta voidaan tallentaa esimerkiksi ryhmän tai lasten tunnetiloja, ajatuksia, kokemuksia, oppimista ja kehittymistä. Dokumentoinnin avulla saadaan välitettyä vanhemmille merkityksellistä tietoa lasten arjesta. Pedagogista dokumentoinnista tulee, kun dokumentoitua tietoa tarkastellaan ja hyödynnetään pedagogista toimintaa suunniteltaessa, toteuttaessa ja arviotaessa. Pedagoginen dokumentointi tekee varhaiskasvatuksen sekä lasten toiminnan näkyväksi niin lapsille kuin aikuisillekin. Dokumentoinnin aikana on pidettävä mielessä, että lapsi on aktiivinen toimija eikä vain dokumentoinnin kohde. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on lapsen sekä hänen yksilöllisten vahvuuksien, mielenkiinnon kohteiden, kehityksen ja tarpeiden näkyväksi tuominen. (Ahonen 2017, 140–141.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) pedagoginen dokumentointi määritellään keskeiseksi varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen työmenetelmäksi. Pedagoginen dokumentointi on jatkuva prosessi, jossa ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta luodaan tekemällä ja tulkitsemalla havaintoja ja dokumentteja. Pedagoginen

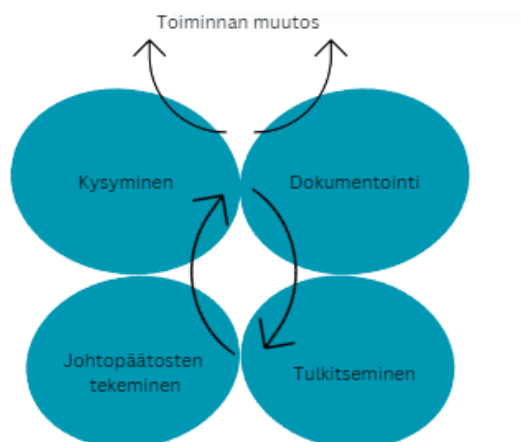
dokumentointi ottaa lapset ja huoltajat varhaiskasvatuksen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen. (Opetushallitus 2022, 34.)

Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteet, menetelmät ja kohde ovat sidoksissa niitä toteuttaviin ihmisiin ja yhteisöihin. Pedagoginen dokumentointi on elävä ja muuttuva työmenetelmä, jonka käyttämiseen ei voi antaa yksinkertaisia ja vaiheittaisia ohjeita, sillä pedagoginen prosessi liittyy kaikkeen mitä tapahtuu. Pedagoginen dokumentointi sisältää monia dokumentoinnin keinoja, kuten haastattelu, sadutus, piirtäminen, valokuvaaminen tai keskustelujen kirjaaminen. Dokumentit avaavat asioihin erilaisia näkökulmia ja niiden merkitys avautuu vasta, kun niistä keskustellaan lasten, vanhempien tai varhaiskasvattajien kanssa. Ennen dokumentointia on kuitenkin syytä pohtia kriittisesti, mikä kulloinkin on dokumentoinnin tarkoitus. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus ei ole arvioida lasta tai hänen toimintaansa vaan pyrkiä ymmärtämään näkemyksiä vuorovaikutuksessa hänen kanssaan ja siten lisätä lapsen osallisuutta. (Rintakorpi & Vihmari-Hettonen 2018, 78–83.)

Kysyminen, dokumentointi, tulkitseminen, johtopäätösten tekeminen ja toiminnan muuttaminen ovat viisi dokumentoinnin vaihetta, jotka tekevät siitä pedagogisen prosessin (Kuvio 1). Ensimmäisessä vaiheessa varhaiskasvattajat kiinnittävät tietoisesti huomiota lapsiryhmässä tai omassa toiminnassaan esimerkiksi tiettyihin ilmiöihin, tapahtumiin tai puheenaiheisiin. Tarkoituksena voi olla esimerkiksi ilmiön tarkkaileminen tai ymmärtäminen. Voidaan myös asettaa tavoitteita, kuten varhaiskasvatustoiminnan kehittäminen lapsilähtöisempään suuntaan. (Rintakorpi & Vihmari-Hettonen 2018, 78–79)

Havainnointia ja dokumentointia aletaan suunnata pedagogisesti perusteltujen kysymysten tai olettamusten kautta. Toisessa vaiheessa havainnoidaan ja dokumentoidaan yksittäisen lapsen tai ryhmän näkökulmaa ja toimintaa. Kolmannessa vaiheessa havaintoja ja dokumentteja tarkastellaan esimerkiksi asetettujen tavoitteiden sekä kysymysten kautta. Neljännessä vaiheessa tehdään johtopäätöksiä, joiden mukaan toimintaa muutetaan viidennessä vaiheessa. Prosessi ei kuitenkaan käytännössä etene suoraviivaisesti, vaan

käynnissä on jatkuvasti ja yhtäaikaaisesti monia pedagogisen dokumentoinnin prosesseja. (Rintakorpi & Vihmari-Hettonen 2018, 78–79.)

Kuvio 1. Pedagogisen dokumentoinnin vaiheet (mukailten Rintakorpi & Vihmari-Hettonen 2018, 78–79; Opetushallitus 2023a.)

4.2 Lapsen näkökulma ja osallisuuden vahvistaminen

Lapsilähtöinen pedagogiikka on yksi suomalaisen varhaiskasvatuksen tärkeimmistä laatuksista. Varhaiskasvatuksen tulisi olla lasten näköistä ja sen tulisi perustua lasten kuulemiselle sekä heidän ideoidensa ja tarpeidensa huomioimiselle. Aikuisten tulee kannustaa lapsia vuorovaikutukseen ja omien mielipiteidensä ilmaisuun. Joidenkin lasten kohdalla nämä taidot ovat hallussa, mutta monet vielä harjoittelevat. Lapsen kokemus kuulluksi ja hyväksytyksi tulemisesta on ensiarvoisen tärkeä, mutta he voivat kokea tulleensa nähdyksi ja kuulluksi vain, jos aikuiset tavoittavat lapsen näkökulman. (Roos 2016, 52–56.)

Osallisuuden pedagogiikalla varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan varhaiskasvatuksen tarkastelemista tietoisena sekä tavoitteellisena toimintana. Tällä tarkoitetaan varhaiskasvatuksen koostuvan vuorovaikutuksesta, lapsilähtöisyydestä sekä aikuisjohtoisuudesta. Osallisuuden pedagogiikassa korostetaan lapsen mielipiteiden tärkeyttä sekä niiden huomioimista varhaiskasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. (Heikka ym. 2014, 57.)

Osallisuuden käsitteen määrittely varhaiskasvatuksessa on vaikeaa, sillä se liittyy kaikkeen lasten toimintaan. Osallisuutta voidaan kuitenkin jakaa

alakäsitteiden alle, jolloin määrittely on helpompaa ja tarkempaa. Esimerkiksi kokemuksena osallisuus käsittelee jokaisen lapsen henkilökohtaista kokemusta osallisuudesta päiväkotiyhteisössä. Osallisuus arjessa taas kuvaa lapsen osallisuutta päiväkodin arjessa, rutiineissa sekä perustoiminnoissa, joissa lapsi nähdään aktiivisena toimijana. (Heikka ym. 2014, 18–19.)

Pienten lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa rakentuu lapsen ja aikuisen sekä ryhmän ja yksilön välisessä vuorovaikutuksessa jokapäiväisissä kohtaamisissa, valintatilanteissa sekä yhteiseen toimintaan vaikuttamisessa. Osallisuus antaa lapselle ilon ja innostuksen tunteita sekä luo lapselle mielekkään oppimisen ja vuorovaikutuksen kokemuksen. Osallisuus pitää sisällään myös mahdollisuuden vetäytyä tilanteesta. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa osallisuuden käsitettä on lähdetty avaamaan vaikuttamisen ja valintojen tekemisen kautta, jolloin osallisuus määritellään oikeudeksi tehdä valintoja ja päätöksiä. (Heikka ym. 2014, 18–19.)

Varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan osallisuuden ja vaikuttamisen tärkeys lapsen kehityksen kannalta sekä kuinka sitä pyritään tukemaan varhaiskasvatuksessa. Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi sekä vaikuttaa oman elämänsä asioihin varhaiskasvatuksessa. Tätä tuetaan auttamalla lasta kehittämään vaikuttamisen ja osallistumisen taitoja sekä kannustamalla lapsia oma-aloitteisuuteen toiminnassaan. Henkilökunta voi vahvistaa lapsen oppimista kohtaamalla lapsen arvokkaasti vuorovaikutuksessa, kuuntelemalla lasta ja vastaamalla lapsen aloitteisiin. Lapsille tulee luoda mahdollisuus vaikuttaa henkilökunnan kanssa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan vastuulla on pitää huolta tämän toteutumisesta jokaisen lapsen kohdalla. (Opetushallitus 2022, 27.)

Lasten kokemuksiin pohjautuva tieto täydentää ymmärrystämme varhaiskasvatuksen tilasta, tapahtumista ja todellisuudesta. Se auttaa arvioimaan lasten päiväkotiarjen rutiineja lapsen todellisuuden valossa. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä ilmaista omia mielipiteitään. Tämän oikeuden toteutumiseksi varhaiskasvatuksen henkilöstöltä vaaditaan herkkyyttä

lasten kerronnalle. Päiväkotiarjen täyttyessä monista erilaisista hetkistä tarvitaan tietoista toimintatapojen arviointia ja uudistamista, jotta lasten kerrontaa voidaan huomioida riittävästi. Puheen ohella lapset tuottavat kerrontaa muun muassa ilmeillä, eleillä, toiminnalla, kehon kielellä, liikkumalla, leikkimällä, piirtämällä ja laulamalla. Erityisesti leikki on tärkeä ilmaisuväline lapsille. (Heikka ym. 2014, 42–45.)

4.3 Varhaiskasvattaja lapsen osallisuuden mahdollistajana

Lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta vahvistaa osallisuutta. Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiseksi on kehitettävä osallisuutta edistäviä toimintatapoja. Lasten mielipiteiden huomioiminen toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa edistää osallisuutta. Lapset, perheet sekä varhaiskasvatushenkilöstö ovat jokainen tärkeä osa kasvatusyhteisöä. (Opetushallitus 2022, 32)

Osallisuuden kokemus rakentuu yhteisöllisyydelle. Lapsen positiiviselle itsetunnolle on välttämätöntä luoda mahdollisuuksia osallisuuteen. Lapsiryhmän henki muodostuu ryhmään kuuluvien yhdessä muodostamista normeista, tavoista ja käytännöistä. Yhteisöllisyyden rakentumiselle on tärkeää ryhmän myönteiset tunnesiteet sekä yhteenkuuluvuuden tunne. Ryhmä ei kuitenkaan automaattisesti ole turvallinen eivätkä lasten sosiaaliset taidot kehity itsestään. (Järvinen & Mikkola 2015, 36–37.)

Varhaiskasvattajaa tarvitaan koko ryhmän yhteenkuuluvuuden luomiseksi. Leikissä lapset tekevät rajausta leikkiin kuuluvista ”meistä”, tarkoituksenaan vahvistaa omaa yhteenkuuluvuuttaan. Riskinä tällaisessa me-puheessa on toisten lasten syrjintä tai loukkaaminen. Varhaiskasvattajan tulee korostaa koko ryhmän yhteenkuuluvuutta ja kannustaa lapsia leikkimään muodostamansa pienyhteisön ulkopuolella. (Marjanen ym. 2013, 66.)

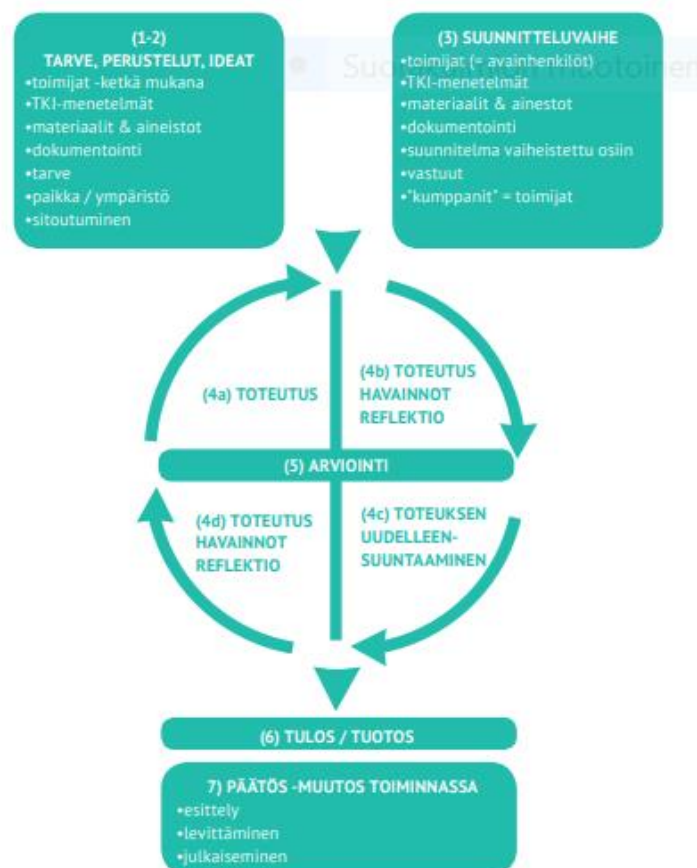
Ihmisillä on synnynnäinen halu saada muilta huomiota. Kokemus omasta arvokkuudesta on itsetunnon perusta ja lisäksi ilman itsensä arvostamista on vaikea vilpittömästi arvostaa ketään muuta. Lapsen kyky hahmottaa tietoisuuttaan ja käsitystään omasta elämästä kehittyy vähitellen lapsen saadessa ymmärrystä, huomiota ja arvostusta aloitteilleen. Varhaiskasvattajan tehtävänä on huomata ja ottaa vastaan lapsen aloitteet ja auttaa häntä toteuttamaan iloa ja merkitystä tuottavia asioita omassa elämässään. Sensitiivinen ja myötätuntoinen varhaiskasvattaja havainnoi läheltä ja kykenee arvioimaan sitä, missä ja mihin häntä tarvitaan eniten. Työn suunnittelu ja organisoiminen mahdollistavat kiireettömän arjen, jossa jokaiselle lapselle riittää aikaa. (Järvinen & Mikkola 2015, 19–23.)

Vaikka lapsen yksilöllisen osaamisen ja oppimisen painottaminen onkin tärkeää, tulee niiden rinnalla muistaa korostaa myös kykyä toimia ystävällisesti ja kiinnostuneesti vertaissuhteissa. Lapselle on tärkeä huomata, että hän voi omilla sanoilla ja teoillaan tuottaa hyvää toisille ja saada siitä onnistumisen iloa itselleen. Yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot opitaan jokapäiväisessä elämässä. Yhdessä koetusta syntyy yksilöllistä osaamista. Yhteys ja läheisyys muihin on yksi suurimmista lapsen kehityksellisistä tarpeista. Turvallisessa yhteydessä lapsi kykenee lähestyä ympäröivää maailmaa ja toisia ihmisiä. Ilman kokemusta omasta tärkeydestä on vaikea rakentaa käsitystä itsestään arvokkaana ja ainutlaatuisena yksilönä. (Järvinen & Mikkola 2015, 21–22.)

5 Kehittämistyön toteutus

5.1 Kehittämistyön prosessi

Kehittämistoimintamme voidaan katsoa mukailevan konstruktivistista mallia (Kuvio 2). Kehittämistoiminta koostuu seitsemästä eri vaiheesta, joita ovat kehittämisen tarpeiden tunnistaminen, ideointivaihe, suunnitteluvaihe, toteutusvaihe, tuotos, arviointivaihe sekä päätösvaihe. Kehittämistoiminta ei toteudu yleensä näin lineaarisesti vaan ennemminkin sykleissä vaiheiden limittyessä toisiinsa. Toimintaympäristöjen muuttuessa ja uudistuessa lineaarisen ajattelun rinnalle on nostettu yhä vahvemmin kehittämistoiminnan syklinen eteneminen. Tällaista työskentelyä kuvataan konstruktivistisena mallina, joka yhdistelee lineaarisuutta ja syklisyyttä. (Salonen ym. 2017, 53–54.)

Kuvio 2 Konstrukttiivinen malli (Salonen ym. 2014, 54)

Kehittämistyömme ajoittui syksyn 2022 ja syksyn 2023 välille. Kehittämisprosessi alkoi syyskuussa 2023, kun valitsimme pedagogisen dokumentoinnin toimeksiannoksemme Turun Ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden aihepankista ja otimme yhteyttä toimeksiantajamme edustajaan.

Otimme selvää aiheesta tutustumalla siihen liittyvään teoritietoon. Sovimme tapaamisen toimeksiantajan edustajan, eli Ruskon kunnan varhaiskasvatusjohtajan kanssa ja lähdimme pohtimaan kehittämistarvetta, aiheen rajausta sekä päiväkotia, jossa kehittämistyö toteutetaan. Ideointivaiheessa tapasimme useaan kertaan varhaiskasvatusjohtajan ja keskustelimme aiheesta ja siihen liittyvistä ideoista lisää. Rajasimme yhdessä alustavasti kehittämistyömme aiheen ja otimme myös yhteyttä sovittuun päiväkotiin.

Näiden jälkeen aloitimme suunnitteluvaiheen ja teimme kehittämistyön suunnitelman. Sitä varten haimme teoritietoa ja etsimme aiheeseen sopivia lähteitä. Laadimme kehittämistyölle aikataulun ja mietimme mitkä kehittämismenetelmät sopivat kehittämistyöhömmе. Teimme varhaiskasvatusjohtajan kanssa opinnäytetyösopimuksen, johon liitimme tekemämme kehittämistyön suunnitelman. Sovimme myös tapaamisen päiväkotiin ja teimme siellä tarveanalyysin. Tarveanalyysiä tehdessä kävimme dialogista keskustelua työntekijöiden kanssa, jotta pääsimme yhteisymmärrykseen kehittämisen tarpeista. Havainnoimme samalla päiväkodin tiloja ja pedagogisen dokumentoinnin lähtötilannetta.

Saimme lähtötilanteen kartoitettua syksyn 2022 aikana, jonka jälkeen suunnittelu osittain jatkui, mutta voidaan katsoa myös toteutusvaiheen alkaneen. Keväällä 2023, kun suunta kehittämistyölle oli selkiintynyt, aloimme suunnittelemaan ja kasaamaan alustavaa materiaalia. Alustavasti ideanamme oli lähteä kehittämään toimeksiantajallemme aivan uutta materiaalia, joka keskittyisi lapsen osallisuuden kehittämiseen pedagogisessa dokumentoinnissa. Olimme ajatelleet keskittyvämmе 3–5-vuotiaisiin lapsiin, jotta materiaalin

rajaaminen sekä luominen olisi helpompaa, mutta tarveanalyysiä tehdessä nousi toive ottaa myös 1–2-vuotiaat mukaan.

Tarkemman perehtymisen pohjalta huomasimme kohdepäiväkodilla olevan käytössä lapsikohtaiset kasvunkansiot, jotka vastasivat kuvitelmaamme mahdollisesta materiaalista. Tarveanalyysin kautta pyrimme saamaan kattavan käsityksen kasvunkansioiden käytöstä ja sisällöstä. Käytössä olevissa kasvunkansioissa havaitsimme olevan jo paljon erilaisia käytäntöjä ja toimintatapoja, joilla pedagogista dokumentointia Satumetsän päiväkodissa toteutetaan, joten emme lähteneet muokkaamaan toimivia käytäntöjä.

Sovimme toimeksiantajan edustajan kanssa, että kehitämme erillisen materiaalin pedagogiseen dokumentointiin, jossa korostuu lapsilähtöisyys ja lapsen osallisuutta lisätään. Kehittämisen alla oleva materiaali tulisi toimimaan kasvunkansion lisä- tai tukimateriaalina. Tuotos alkoi ottaa muotoaan meidän löytäessä omasta mielestämme hyödyllisiä ja lapsen osallisuuden mahdollistavia pedagogisen dokumentoinnin materiaaleja. Aloimme kasata kerätystä materiaalista toimivaa runkoa kokonaisuudelle.

Kun saimme jonkinnäköisen tuotoksen valmiiksi, veimme sen kokeiltavaksi päiväkotiin, jossa päiväkodinjohtaja jakoi sen ryhmille. Samalla käynnillä jätimme päiväkodin taukotilaan huonetaulun palautteen keruuta varten. Huonetaulun teimme suuresta kartongista ja kirjoitimme siihen apukysymyksiä, jotta saisimme sekä kriittistä, että positiivista palautetta. Jätimme myös tilaa vapaalle palautteelle. Kävimme hakemassa huonetaulun kaksi kuukautta myöhemmin, jotta varhaiskasvattajat saivat aikaa tutustua ja testaila materiaalin toimivuutta yhdessä lasten kanssa.

Muokkasimme materiaalin saadun palautteen avulla ja alkoi toteutuksen uudelleen suuntaaminen. Syyslukukauden 2023 alkaessa aloitimme syventävän harjoittelun kehittämistyömme kohdepäiväkodissa. Harjoittelun aikana saimme pitkäkestoisen osallistuvan havainnoinnin kautta kattavan käsityksen päiväkodin toimintatavoista ja kehittämistarpeista. Pyrimme harjoittelun aikana myös kokeilemalla kehittämään luomaamme materiaalia.

Arviointivaiheen alkamista on vaikea määritellä, sillä arviointia tapahtui jo alusta lähtien, esimerkiksi vertaispalautteen muodossa jo heti aiheen valitsemisen jälkeen. Erityisesti suunnittelu- ja toteutusvaiheessa arviointi ja palaute oli tärkeää kehittämistyön etenemisen kannalta.

Kehittämistyön tuotosvaiheen voi katsoa alkaneeksi jo ensimmäisen version materiaalista valmistuttua. Lopullinen tuotos valmistui vasta prosessin loppuvaiheessa, kun muokkasimme materiaalin lopulliseen muotoonsa palautteen ja harjoittelussa saatujen havaintojen ja kokeilujen perusteella. Kehittämistyön valmistuessa päästään myös päätösvaiheeseen, joka sisältää valmiin materiaalin välittämisen päiväkodille sekä koko kehittämistyön raportin julkaisemisen.

Taulukko 1 Kehittämistyön prosessi

KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI		
KEHITTÄMISVAIHE	AJANKOHTA	SISÄLTÖ JA TOTEUTUS
KEHITTÄMISEN TARPEIDEN TUNNISTAMINEN	SYKSY 2022	- Opinnäytetyön aiheen valinta - Yhteydenotto toimeksiantajan edustajaan - Toimeksiantajan edustajan tapaaminen - Kehittämistarpeiden tunnistaminen ja aiheen rajaaminen
IDEOINTIVAIHE	SYKSY 2022	- Tapaamiset toimeksiantajan edustajan kanssa - Kehittämisympäristönä toimivan päiväkodin valinta - Aiheen rajauksen tarkentaminen - Yhteydenotto päiväkotiin - Alustavan teorian tiedon hakeminen
SUUNNITTELUVAIHE	SYKSY 2022	- Kehittämistyön suunnitelman tekeminen ja esitleminen toimeksiantajan edustajalle - Alustavan aikataulun laatiminen - Kehittämismenetelmien kartoittaminen - Kehittämistyön sopimuksen teko yhdessä toimeksiantajan edustajan kanssa - Teorian tiedon hakeminen ja tietoperustan teko - Tarveanalyysi päiväkodissa
	KEVÄT 2023	- Alustavan materiaalin kokoaminen tarveanalyysin ja teorian tiedon pohjalta
	SYKSY 2023	- Materiaalin uudistaminen saadun palautteen perusteella
TOTEUTUSVAIHE	KEVÄT 2023	- Dialogiset keskustelut ryhmien työntekijöiden ja päiväkodin johtajan kanssa - Alustavan materiaalin välittäminen päiväkodin ryhmille kokeiltavaksi
	SYKSY 2023	- Syventävän harjoittelun suorittaminen päiväkodissa - osallistuva havainnointi, kokeilemalla kehittäminen - Muokatun materiaalin hyödyntäminen harjoittelussa
ARVIONTI	KEVÄT 2023	- Alustavan materiaalin arviointien kerääminen huonetaulun avulla päiväkodista - Huonetaulun hakeminen päiväkodista ja palautteiden ylös kirjaaminen
	SYKSY 2023	- Itsearviointi ja kehittämistyön kriittinen arviointi läpi prosessin - Kehittämistyön julkaiseminen arvioitavaksi
TULOS JA TUOTOS	KEVÄT 2023	- Alustavan tuotoksen valmistuminen - Kehittämistyön vaiheiden ja tulosten kirjaaminen
	SYKSY 2023	- Materiaalin päivittäminen lopulliseen muotoonsa - Kehittämistyön kirjoittaminen
PÄÄTÖS	SYKSY 2023	- Opinnäytetyön viimeistely - Materiaalin välittäminen päiväkotiin ja toimeksiantajalle - Opinnäytetyön julkaisu

5.2 Kehittämismenetelmät

Kehittämistyön menetelmiä voidaan jaotella monella eri tavalla sekä kehittämistyössä voidaan hyödyntää tutkimuksellisia menetelmiä tarvittaessa. Yleisesti menetelmiä kuvatessa tarkoitetaan käytännön työskentelytapoja, jotka mahdollistavat kehittämistyön tavoitteiden toteutumisen. Kehittämismenetelmien sekä -työkalujen rajat voivat olla tulkinnallisia ja sopimuksenvaraisia, joten työkalun ja menetelmän ero voi riippua mistä näkökulmasta tarkastelee asiaa. Osa työssä käytetyistä menetelmistä saattaa toimia vain tietyissä kohdissa kehittämistyötä ja toisia menetelmiä voidaan hyödyntää koko kehittämisprosessin ajan. (Salonen ym. 2017, 55–56.)

Olemme perehtyneet kehittämistyöhön liittyvään menetelmäkirjallisuuteen ja sen pohjalta nostamme esille menetelmiä, joita hyödynnämme kehittämistyömme prosessissa. Nämä menetelmät ovat tiedonhaku, tarveanalyysi, dialoginen keskustelu, osallistuva havainnointi, kokeilemalla kehittäminen sekä palautteen keruu.

Tiedonhaun avulla tutustutaan kehittämiskohteeseen sekä käytännön, että olemassa olevan teorian kautta. Erityisesti saatavilla oleva teorian tieto on tärkeää tiedonhaussa, kun luodaan tietoperustaa kehittämistyölle. Tiedonhaussa oleellista on näkökulman valinta, jonka ympärille tietoa kerätään. Tiedonhaku on kehittämistyön perusta, johon suunnittelu ja toteuttaminen nojautuu. (Ojasalo ym. 2009, 25.)

Teimme kattavan tiedonhaun jo suunnitteluvaiheessa. Tutustuimme saatavilla olevaan teorian tietoon, kuten esimerkiksi aihetta käsittelevään kirjallisuuteen ja tutkimuksiin. Kasasimme kehittämistyön suunnitelmaan alustavasti mielestämme pedagogisen dokumentoinnin kannalta oleelliset asiat. Myös aiheemme muovaantui teoriaa tutkiessa; huomasimme osallisuuden olevan tärkeä osa pedagogista dokumentointia. Jatkoimme tiedonhakua läpi koko kehittämisprosessin. Hyödynsimme paljon myös päiväkodista erilaisin menetelmin keräämäämme tietoa.

Tarveanalyysin tavoitteena on kehittämistarpeiden priorisointi, jonka avulla voidaan laatia tarkka toimintasuunnitelma. Tarveanalyysin avulla saadaan luotua kuva nykytilasta kerätyn aineiston perusteella. Tarveanalyysin tiedonlähteinä voivat olla esimerkiksi olemassa olevat tilastot tai tehdyt haastattelut. (Toikko & Rantanen 2009, 73.)

Tarveanalyysillä kartoitimme kehittämissympäristön tarpeet sekä henkilökunnan olemassa olevat tiedot ja käsitykset aiheesta sekä kehittämisen tarpeellisuudesta. Tarveanalyysin aineistona hyödynsimme dialogisen keskustelun ja havainnoinnin keinoin kerättyjä muistiinpanoja sekä olemassa olevaa teorialtietoa. (Salonen ym. 2017, 92.) Tarveanalyysi toteutui kehittämistyön kohteeksi sovitussa päiväkodissa. Tarveanalyysissä hyödynsimme muita kehittämismenetelmiä aineiston keräämisessä, jotta saimme kokonaisvaltaisen käsityksen kehittämistarpeesta.

Dialogisen keskustelun tavoitteena on löytää uusia toimintatapoja kohdeympäristössä. Ihmisillä on erilaisia näkemyksiä, joten kenenkään oma näkemys aiheesta ei ole kokonaisvaltainen totuus. Dialogisessa keskustelussa tavoitellaan yhteistä ymmärrystä keskustelemalla avoimesti ja hyväksymällä erilaiset näkökulmat. Dialogisen keskustelun kautta on mahdollista hyödyntää henkilökunnan monipuolista osaamista ja luovuutta. (Salonen ym. 2017, 61).

Tutustuessamme kohdepäiväkotiimme hyödynsimme henkilöstön kanssa dialogista keskustelua menetelmänä kartoittaessamme päiväkodin sen hetkistä pedagogisen dokumentoinnin tasoa. Pyrimme dialogisella keskustelulla mahdollisimman vuorovaikutukselliseen tilanteeseen, joka antaisi varhaiskasvattajille mahdollisuuden kertoa laajasti omasta näkemyksestään. Kävimme tutustumassa jokaisessa päiväkodin ryhmässä, joten saimme koottua mahdollisimman monen varhaiskasvattajan näkökulmaa aiheeseemme. Keskusteluissa ilmeni yhteneviä ajatuksia, kuten ajan riittämättömyys dokumentointiin sekä työvälineiden vähyys.

Osallistuvan havainnoinnin avulla saadaan välitöntä tietoa päiväkodin ja lapsiryhmien toiminnasta sekä lasten ja henkilökunnan käyttäytymisestä.

Havainnoinnin haasteena on, että ulkopuolelta tuleva havainnoija saattaa häiritä tai muuttaa tilannetta. Osallistuvalla toiminnalla kehitetään yhteistä näkemystä sen sijaan, että tuotaisiin valmiita toimintatapoja ulkopuolelta. Päiväkodin henkilöstö tuntee toimintansa ja sen haasteet paremmin, joten yhdessä kehitetyt toimintatavat ovat helpompia ottaa käytäntöön. Osallistuvalla havainnoinnilla kyetään luomaan yhteinen näkemys päiväkodin toimintatavoista ja kehittämiskohteista. (Ojasalo ym. 2009, 59; Hirsjärvi ym. 2007, 208).

Osallistuvaa havainnointia hyödynsimme jatkuvasti kehittämistyön aikana. Tarveanalyysiä tehdessä havainnoimme päiväkodissa pedagogisen dokumentoinnin nykytilaa henkilökunnan johdolla. Osallistuvan havainnoinnin avulla pääsimme osaksi päiväkodin toimintakulttuuria ja pystyimme täsmentämään kehittämistarpeita.

Kokeilemalla kehittäminen mahdollistaa innovatiivisen ja osallisuuden kannustavan lähestymistavan kehittämiselle. Menetelmän avulla pystytään erottelemaan toimivat ja ei-toimivat käytännöt sekä lähteä kehittämään toimivaksi havaittua. Kokeilemalla kehittäminen luo mahdollisuuden testata matalalla kynnyksellä henkilön keskuudesta nousevia ideoita. Yhdessä kehitetyt ratkaisut ja toimintatavat on helpompia vakiinnuttaa osaksi toimintakulttuuria. (Opetushallitus 2023b.)

Kehittämistyössämme hyödynnämme kokeilemalla kehittämistä saadaksemme henkilöstön ja lasten osallisuuden toteutumaan. Kehittämisen ollessa kokeilevaa luodaan mahdollisuuksia tarkastella työskentelyä kohderyhmän näkökulmasta, jonka myötä voi saada uusia ideoita kehittää materiaalia. Kokeilevassa kehittämisessä henkilöstö pääsee jatkuvasti vaikuttamaan kehittämämme materiaalin sisältöihin, joten materiaalista muovautuu kohdeorganisaatiolle suunnattu työkalu pedagogisen dokumentoinnin avuksi.

Palautteen keruu on oleellinen kehityksen ja muutoksen onnistumisen näkökulmasta. Palautetta keräämällä mahdollistetaan päiväkodin henkilökunnan osallisuus, jonka kautta he pääsevät vaikuttamaan ja toimimaan kehittämiskumppaneina. (Salonen ym. 2017, 18, 63.) Palautteen kautta

toimintaa voidaan kehittää nimenomaan kohdeorganisaation tarpeita vastaavaksi (Hirsjärvi ym. 2007, 49).

Keräsimme palautetta materiaalistamme taukotilaan sijoitetulla huonetaululla, johon olimme kirjoittaneet ohjaavia kysymyksiä. Huonetaulun kysymykset käsittelivät materiaalin kehittämiskohteita, toimivia piirteitä sekä muuta mahdollista palautetta. Palautteen myötä muokkasimme materiaalin vastaamaan paremmin kohdeorganisaation tarpeita.

5.3 Kehittämisaineiston dokumentointi ja hyödyntäminen

Lähdimme rakentamaan kehittämistyömme tuotosta erilaisten kehittämismenetelmien avulla keräämämme aineiston avulla. Kehittämistyön tuotokseksi muodostui varhaiskasvattajille tehty materiaali pedagogiseen dokumentointiin.

Perehdyimme aiheeseen tiedonhaun avulla ja saimme siten luotua alustavan suunnitelman kehittämistyöllemme. Tiedonhaku loi meille selkeän käsityksen aiheesta ja saimme myös alustavan käsityksen siitä, mihin suuntaan haluamme lähteä kehittämistyössämme. Huomasimme, että kirjallisuudessa pedagoginen dokumentointi on vahvasti yhteydessä lapsilähtöisyyteen ja osallisuuteen. Sovimme tapaamisen toimeksiantajan edustajan, eli Ruskon kunnan varhaiskasvatusjohtajan kanssa, sillä halusimme kuulla hänen näkökulmansa kehittämistyön tarpeesta.

Dialogisen keskustelun avulla lähdimme yhdessä pohtimaan kehittämistyömme aiheita, rajausta ja tuloksena syntyvää tuotosta. Kävimme useaan kertaan Ruskon kunnantalolla keskustelemassa varhaiskasvatusjohtajan kanssa. Varhaiskasvatusjohtaja kertoi meille kunnan päiväkotien käymästä pedagogisen dokumentoinnin koulutuksesta sekä näkemyksestään kehittämistarpeista. Hän kertoi, että kunnan päiväkodeissa pedagoginen dokumentointi ei ole lähtenyt kehittymään tarkoituksenmukaisella tavalla koulutuksesta huolimatta. Varhaiskasvatusjohtaja jakoi ajatuksemme lähteä kehittämään pedagogista dokumentointia lapsilähtöisyyden ja osallisuuden näkökulmasta.

Sovimme kunnan varhaiskasvatusjohtajan kanssa kehittämissympäristönä toimivan päiväkodin sillä perusteella, että kaikissa päiväkodin ryhmissä on pätevät varhaiskasvatuksen opettajat ja se sijaitsee lähellä Ruskon keskustaa. Sijainti oli oleellinen tekijä, sillä halusimme tehdä syventävän harjoittelun kehittämistyömme kohdepäiväkodissa, jotta saamme kattavan näkemyksen kehittämissympäristöstä ja pääsemme tekemään kehittämistyötä tiiviimmin.

Alkuun käytyjen dialogisten keskustelujen pohjalta koimme tarveanalyysin olevan kehittämistyön kannalta hyödyllinen menetelmä tarpeiden priorisoinnin ja tarkemman toimintasuunnitelman tekemiseksi. Tarveanalyysia varten kävimme päiväkodissa ja keräsimme aineistoa dialogisten keskustelujen ja osallistuvan havainnoinnin menetelmin. Teimme vierailullamme muistiinpanoja ja saimme päiväkodinjohtajalta koulutuksessa käytetyt diat käyttöömme.

Dialogisissa keskusteluissa työntekijät nostivat esiin tarpeen helppokäyttöiselle materiaalille, joka on nopeasti saatavilla. Varhaiskasvattajat kertoivat, päiväkodin hektisessä arjessa ei aina ole aikaa tarkemmalle perehtymiselle tai uuden materiaalin etsimiselle. Toiveena oli myös, että materiaali sisältäisi kysymyslistoja kehityksen osa-alueiden havainnoinnin tueksi sekä erilaisia toimintaehdotuksia, joita voi hyödyntää varhaiskasvatuksen arjessa.

Päiväkotikäynnillämme havainnoimme myös päiväkodin tiloja ja saimme nähdä lasten kasvunkansioita. Havaintojemme mukaan pedagoginen dokumentointi ja lasten osallisuus oli otettu huomioon kasvunkansioissa sekä päiväkodin tiloissa. Vierailun jälkeen aloimme tekemään tarveanalyysiä eli tarkastelemaan keräämiämme havaintoja, muistiinpanoja sekä henkilökunnalle pidetyn koulutuksen materiaalia ja tarkentamaan kehittämistarpeita.

Tarveanalyysin perusteella saimme kartoitettua pedagogisen dokumentoinnin tilanteen kehittämistyömme kohdepäiväkodissa. Diojen ja havaintojen perusteella päiväkodin henkilöstöllä oli pedagogisen dokumentoinnin perusteet hallussa. He ymmärsivät mitä pedagoginen dokumentointi on ja myös hyödynsivät sitä toiminnan suunnittelussa, arvioinnissa ja kehittämisessä jonkin verran. Tarveanalyysin perusteella tulimme siihen tulokseen, että

kehittämistyömme tuotos tulee olemaan materiaali, joka sisältää erilaisia lapsen kanssa yhdessä täytettäviä lomakkeita, havainnoinnin tukikysymyksiä sekä monipuolisia toimintaehdotuksia.

Ennen tarveanalyysia olimme miettineet, että kehittämistyömme kohdistuisi vain 3–5-vuotiaisiin lapsiin, mutta tarveanalyysin aikana pienten ryhmän varhaiskasvattajat kertoivat kokevansa, että 1–3-vuotiaat usein unohdetaan ja toimintaa kehitetään vain vanhempia lapsia varten. Siten päätimme huomioida myös kaikkein pienimmät. Pohdimme myös teemmekö kaksi erillistä ikätason mukaan jaettua tuotosta, jotta 1–3-vuotiaat tulevat varmasti huomioiduksi. Päädyimme kuitenkin pitämään tuotoksen yhtenä kokonaisuutena, koska koimme materiaalin olevan näin toimivampi varhaiskasvatuksen arkeen myös esimerkiksi vuorohoitoryhmään, jossa lapset ovat 1–5-vuotiaita.

Lähdimme luomaan ensimmäistä versiota kehittämistyön tuotoksesta tarveanalyysissä nousseiden tarpeiden pohjalta hyödyntämällä tiedonhakua. Tarkoituksemme oli myös hyödyntää kokeilevaa kehittämistä materiaalin luomisessa, joten laitoimme erilaisia sisältöjä materiaaliin matalalla kynnyksellä. Keräsimme erilaisia varhaiskasvatuksen toimintaa käsitteleviä teoksia sekä katselimme millaista tuotokseemme sopivaa aineistoa, on jo olemassa. Hyödynsimme tuotoksessa valmista materiaalia, mutta myös käytimme luovuutta ja teimme itse sivuja materiaaliin. Koska varhaiskasvattajat olivat toivoneet monipuolista, mutta helppokäyttöistä materiaalia, pyrimme tekemään materiaalista selkeän esimerkiksi värikoodaamalla sivut eri ikäryhmien mukaisesti. Pyrimme myös tekemään sivuista visuaalisesti miellyttäviä ja huomioimaan, että niitä saatetaan liittää osaksi kasvunkansioita.

Jotta materiaali olisi tarpeen mukainen, pyysimme varhaiskasvattajia kokeilemaan materiaalia lapsiryhmissään ja antamaan siitä meille palautetta. Palautteen keruun toteutimme viemällä tulostetun version tekemästämme materiaalista päiväkotiin ja lisäksi päiväkodinjohtaja jakoi sen ryhmille sähköpostilla. Sähköpostiviestiin kirjoitimme myös esittelyn itsestämme ja esitimme toiveen, että varhaiskasvattajat katselevat ja kokeilevat materiaalia

arjessa ja antavat palautetta päiväkodin taukahuoneeseen laitettuun huonetauluun.

Huonetaulun teimme suuresta kartongista, johon kirjoitimme ohjaavia kysymyksiä. Kysymykset olivat: "Mikä oli toimivaa?", "Kehitettävää? Mitä voisi lisätä?" ja "Muuta palautetta?". Kehittämiskohtaan jätimme suuremman kohdan, jotta erityisesti kehittämisideoille olisi tilaa. Annoimme varhaiskasvattajille kaksi kuukautta aikaa vastata kartongille ajatuksiaan työstämme. Kävimme hakemassa huonetaulun, kun menimme suorittamaan syventävää harjoittelua kyseiseen päiväkotiin, ja katsoimme saamamme palautteen.

Varhaiskasvattajien mielestä alustava tuotos otti hyvin huomioon lapsen osallisuuden näkökulman. Alustavaa tuotosta kuvailtiin visuaalisesti miellyttäväksi sekä rakenteeltaan ja sisällöltään hyödylliseksi.

Varhaiskasvattajat kokivat tuotoksen olevan helposti käyttöön otettava kokonaisuus, joka voisi sopia osaksi heillä käytössä olevia kasvunkansioita.

Varhaiskasvattajat pohtivat havainnointikysymysten merkitystä pedagogisen dokumentoinnin apuvälineessä. Kasvattajat kokivat havainnoinnin olevan tärkeä osa pedagogista dokumentointia ja toivoivatkin kysymysten sijaan havainnointilomakkeita. Kysymysten ollessa lomakemuodossa on se varhaiskasvattajalle nopea alusta kirjoittaa monipuolisia havaintoja lapsesta.

Kysymysten muokkaamisen lomakkeeksi lisäksi varhaiskasvattajat antoivat hyviä kehittämisideoita tuotoksen muokkaamisesta toimivammaksi.

Varhaiskasvattajat toivoivat materiaalin monipuolistamista vielä enemmän, jotta sitä pystyisi hyödyntämään vielä monipuolisemmin lapsen oppimisen alueiden näkyväksi tekemisessä pedagogisen dokumentoinnin keinoin. Tällaisista tilanteista varhaiskasvattajat antoivat käytännön esimerkkejä, kuten metsäretket, kynätehtävät sekä draama.

Varhaiskasvattajat toivoivat myös listaa erilaisista sovelluksista, joita voisi hyödyntää pedagogisen dokumentoinnin tukena. Varhaiskasvattajat kuvailivat tarvitsevansa vinkkejä erilaisista sovelluksista sekä niiden käytöstä, jotta

varhaiskasvattajilla olisi valmiuksia toteuttaa pedagogista dokumentointia monilla erilaisilla tavoilla sekä suunnitella monipuolista toimintaa.

Teimme kehittämistyön kohdepäiväkotiin syventävän harjoittelun, jonka aikana tavoitteemme oli hyödyntää sekä osallistuvaa havainnointia, että kokeilemalla kehittämistä. Syventävän harjoittelun aikana havainnoimme pedagogisen dokumentoinnin käytäntöjä ja lasten osallisuuden toteutumista. Harjoittelun aikana pyrimme kokeilemalla kehittämään materiaalia. Osallistuvan havainnoinnin avulla saimmekin kattavan kuvan kehittämisympäristönä toimivan päiväkodin toiminnasta, lasten osallisuudesta ja pedagogisen dokumentoinnin hyödyntämisestä osana toiminnan suunnittelua, toteutusta ja arviointia.

Huomasimme, että käytössä oli paljon materiaalimme sisällön kaltaista jo entuudestaan. Esimerkiksi yhdessä ryhmässä toiveiden puu, kuvaseinä, erilaiset havainnointilomakkeet olivat käytössä joissain ryhmissä, emmekä siten kokeneet tarpeelliseksi lähteä niitä enää uudestaan kokeilemaan. Esimerkiksi toiveiden puuta täydensimme kuitenkin pienten ryhmän vanhempainillassa jakamalla jokaiselle lehdet toiveiden esittämistä varten ja näitä toiveita myös toteutimme harjoittelun aikana.

Harjoittelun jälkeen teimme materiaaliin muutoksia kokemuksiemme, havaintojemme ja saamamme palautteen avulla. Teimme materiaaliin kokonaan uusia sivuja, esimerkiksi teemaviikko (nalleviikko) ja osallisuuden pilvet. Palautteessa toivottiin myös havainnoinnin kysymyslistojen sijasta lomakkeita, joten muutimme havainnointilistat sellaisiksi, että kysymysten alle mahtuu tekstiä. Tällä tavoin täytetyn lomakkeen voisi myös laittaa kasvunkansioon. Palautteen mukaisesti lisäsimme materiaaliin nettisivuja, joilta löytyy mielestämme lisää hyödyllisiä pedagogisen dokumentoinnin huomioon ottavia toimintaehdotuksia ja ideoita. Lisäksi lisäsimme materiaalin käytännöllisyyttä tekemällä siihen selkeän sisällysluettelon.

Harjoittelun perusteella lisäsimme materiaaliin muutaman uuden toimintaehdotuksen, joita toteutimme harjoittelussa yhdessä lasten kanssa. Esimerkiksi materiaaliin lisätty nalleviikko syntyi kokeilemalla, kehittämällä ja

soveltamalla harjoittelussa toteutettua teemaviikkoa. Päiväkodissa hyödynsimme osallistuvaa havainnointia lasten osallisuuden toteutumista tarkastellessa. Osallisuuden pilvet lisäsimme materiaaliin, sillä halusimme tuoda näkyväksi lapsen osallisuuden arkisissa toiminnoissa.

6 Kehittämistyön tuotos

6.1 Pedagogisen dokumentoinnin materiaali

Tuotos kuvastaa kehitystoiminnalla saavutettuja hyötyjä sekä toiminnan muutoksia toivotussa kehittämiskohteessa. Tuotosta tehdessä tulee huomioida keskeisesti toimeksiantajan saama hyöty ja kuinka merkittävä tuotos tulee olemaan työyhteisölle. Tuotoksen ollessa fyysinen materiaali voi se olla esimerkiksi opas, perehdytyskansio tai esite. (Salonen ym. 2017, 63.) Kehittämistyömme tuotokseksi muodostui materiaali, joka kokoa sisälleen pedagogisen dokumentoinnin tueksi tarkoitettuja lomakkeita ja ideoita.

Materiaalin tarkoituksena on toimia yhtenä pedagogisen dokumentoinnin keinona, jota voi hyödyntää myös kasvunkansioissa. Toivottavaa on, että kaikki Satumetsän päiväkodin työntekijät tutustuvat materiaaliin. Varhaiskasvattaja valitsee materiaalista omalle lapsiryhmälleen sopivat ideat ja ottaa ne käyttöönsä. Materiaali on sähköisessä muodossa, mutta tarkoitettu myös tulostettavaksi. Materiaali löytyy erillisenä pdf-tiedostona, sivujen pohja on valkoinen ja täytettäväksi tarkoitettut sivut ovat yksinkertaisia.

Materiaalin sisällysluettelosta käy ilmi mitä se sisältää. Sisällysluettelossa on jaoteltu materiaalin sisältö värisävyjen ja tekstin avulla. Sisällysluettelo on jaettu neljään osioon, jotka ovat johdatus aiheeseen, lapsen sivut, havainnointi sekä toimintaehdotukset, lisäksi materiaali sisältää linkkisivun ja lähteet. Johdatus aiheeseen sisältää hieman tietoa pedagogisesta dokumentoinnista sekä ohjeet oppaan käyttöön (Kuva 1).

Lasten ikäryhmittäiset kehitysvaiheet on huomioitu materiaalissa eri värikoodeilla. Värikoodauksella merkitsimme minkä ikäisille lapsille sivun sisältö sopii. Jokaisen sivun yläreunassa on pieni värillinen kolmio, josta käy ilmi mille ikäryhmälle se on suunnattu. Kolmiossa saattaa olla myös kiikarit tai hehkulamppu. Kiikarit merkitsevät havainnointia ja hehkulamppu toimintaideaa. Näin materiaalin käyttäjälle on jatkuvasti, myös sivuja selatessaan, selkeää mihin tarkoitukseen sivut ovat. Materiaalissamme on valmiiden pohjien lisäksi

myös esimerkiksi toimintaehdotuksia, joista varhaiskasvattajat saavat ideoita pedagogiseen dokumentointiin osaksi varhaiskasvatuksen arkea.

Kuva 1. Ohjeistus materiaalin käyttöön

6.2 Kehittämistyön tuotoksen arviointi

Arviointia tapahtuu jatkuvasti kehittämisprosessin aikana ja tässä kappaleessa keskitymme arvioimaan kehittämistyön tuotoksena syntynyttä materiaalia.

Kehittämistehtävämme oli luoda materiaali, joka kannustaa varhaiskasvattajia lisäämään lapsen osallisuutta pedagogisessa dokumentoinnissa.

Materiaalimme sisältää Satumetsän päiväkodin henkilöstön mielekkääksi

kokemaa materiaalia sekä kehittämistyössämme toimivaksi havaittuja kokonaisuuksia. Koemme onnistuneemme dialogisten keskustelujen ja osallistuvan havainnoinnin kautta luomaan materiaalin, joka vastaa päiväkodin tarpeisiin. Antamalla Satumetsän varhaiskasvatuksen henkilöstölle mahdollisuuden osallisuuteen materiaalin kehittämisen aikana, toivomme vahvistavamme lapsen osallisuuden pysyvyyttä osana pedagogista dokumentointia.

Kehittämisprosessimme alussa tapaamiset toimeksiantajan edustajan eli varhaiskasvatusjohtajan kanssa sekä tutustuminen päiväkodin toimintaan loivat suunnan, millaisen materiaalin halusimme luoda. Viedessämme alustavan version materiaalista päiväkotiin saimme siitä palautetta huonetaulun muodossa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö kuvasi materiaaliin olevan miellyttävä kokonaisuus, mutta halusivat pieniä muutoksia siihen sekä toivoivat monipuolisempaa sisältöä materiaaliin. Koemme näillä muokkauksilla tehneemme materiaalista entistä toimivamman kokonaisuuden.

Materiaali on rakenteeltaan hyvin selkeä, koska olemme esimerkiksi hyödyntäneet ikäryhmittäin ja aihealueittain jaottelua sekä värikoodaamista. Halusimme panostaa materiaalin järjestelmällisyyteen ja helppolukuisuuteen, jotta varhaiskasvattajan on helppo hyödyntää materiaalia varhaiskasvatuksen hektisessä arjessa. Mielestämme materiaalin rakenne on hyvin suunniteltu kokonaisuus, joka etenee loogisesti aiheesta seuraavaan. Materiaalin ollessa selkeä kokonaisuus lisää se varhaiskasvattajan mahdollisuuksia hyödyntää sitä nopeallakin aikataululla.

Mielestämme onnistuimme saamaan materiaalista visuaalisesti miellyttävän unohtamatta käytännöllisyyttä. Koemme visuaalisuuden lisäävän materiaalin houkuttelevuutta, joka innostaisi varhaiskasvattajia perehtymään materiaaliin syvemmin. Otimme huomioon muun muassa tulostettavuuden sekä sen, että materiaalit voi halutessaan liittää osaksi kasvunkansioita. Toimintaehdotuksissa on otettu huomioon erityisesti lasten osallisuus, mutta myös varhaiskasvatuksen käytännön resurssit. Mielestämme tuotoksessa olennaista ja onnistunutta on,

että se kannustaa ja inspiroi varhaiskasvattajia lapsen osallisuuden tukemiseen pedagogisessa dokumentoinnissa.

Materiaalista saadun palautteen sekä harjoittelusta tulleiden havaintojen perusteella muokkasimme materiaalin lopulliseen muotoonsa. Mielestämme palautteella ja havaintojemme kautta olemme pystyneet kohdentamaan materiaalia vastaamaan juuri Satumetsän henkilöstön tarpeita. Jälkeenpäin mietittynä palautetta olisi ollut hyvä pyytää vielä valmiista versiosta, jotta tuotoksen arviointi olisi ollut monipuolisempaa. Emme olleet kuitenkaan ottaneet sitä huomioon suunnitelmassa, sillä varmistimme materiaalin toimivuuden harjoittelun aikana.

7 Kehittämistyön arviointi

7.1 Kehittämistyön toteutuksen arviointi

Toimeksiantona oli pedagogisen dokumentoinnin kehittäminen. Yhdessä toimeksiantajan edustajan kanssa sovimme, että kehitämme lapsen pedagogista dokumentointia lapsilähtöisyyden ja lapsen osallisuuden näkökulmasta. Pedagogisella dokumentoinnilla luodaan lapsille mahdollisuus osallisuuteen toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa. (Opetushallitus 2022, 34–35.) Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus ei ole arvioida lasta tai hänen toimintaansa vaan pyrkiä ymmärtämään näkemyksiä vuorovaikutuksessa hänen kanssaan. (Rintakorpi & Vihmari-Hettonen 2018, 78–83).

Kehittämistehtäväksemme muodostui tuottaa materiaali, jonka avulla varhaiskasvattajat voivat tuoda näkyville lapsen oppimista, ajattelua ja kehitystä. Heidän toiveenansa oli, että teemme materiaalin, joka on helposti varhaiskasvattajan saatavilla ja hyödynnettävissä lapsilähtöisen pedagogisen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa sekä arvioinnissa. Tavoitteenamme kehittämistoiminnallemme oli lapsen osallisuuden lisääminen pedagogisessa dokumentoinnissa sekä sen vakiinnuttaminen pysyväksi osaksi päiväkodin toimintakulttuuria.

Koemme kehittämistehtävämme toteutuneen, koska saimme luotua työkaluja sisältävän materiaalin, joiden avulla varhaiskasvattaja voi tuoda näkyville muun muassa lapsen osaamista, oppimista, mielipiteitä ja mielenkiinnonkohteita. Materiaalia tehdessämme pyrimme ottamaan varhaiskasvatuksen henkilöstön mukaan ja parhaamme mukaan kokosimme materiaalin heidän toiveidensa pohjalta.

Tavoittemme toteutumisen arviointi ei ole yksinkertaista. Harjoittelussa toteuttamamme osallistuvan havainnoinnin pohjalta koemme, että pedagoginen dokumentointi ja lasten osallisuus toiminnassa on hyvällä mallilla Satumetsän päiväkodissa, mutta toisaalta se oli sitä myös jo ennen kehittämistyömme

alkamista. Lapsen osallisuuden lisääminen pedagogisessa dokumentoinnissa ja sen vakiinnuttaminen pysyväksi osaksi päiväkodin toimintakulttuuria, onkin suurimmaksi osaksi varhaiskasvattajien vastuulla. Jälkikäteen toki keksimme monia asioita, joita olisimme voineet tehdä toisin edistääksemme päiväkodin henkilökunnan sitoutumista kehittämistyön prosessin aikana ja siten myös kyetä varmemmin tässä kohtaa toteamaan lisänneemme lasten osallisuutta pedagogisessa dokumentoinnissa.

Lasten osallisuus kehittämissä vaiheissa oli melko vähäistä ja toteutui pitkälti harjoittelussa tekemämme osallistuvan havainnoinnin ja kokeilemalla kehittämisen kautta. Ajatuksena oli, että lasten osallisuus toteutuu erityisesti materiaalin kehittämisessä, kun varhaiskasvattajat kokeilevat materiaalin ensimmäistä versiota yhdessä lasten kanssa ja antavat sitten palautetta meille. Emme ole varmoja kuinka paljon varhaiskasvattajat kokeilivat materiaalia lasten kanssa, mutta niukan palautteen puolesta emme saaneet lapsen näkökulmaa osaksi kehittämisprosessia niin paljon kuin olimme toivoneet.

Kokeilemalla kehittäminen omalta osaltamme jäi myös tarkoitettua vähemmäksi, sillä päiväkodissa oli paljon samantyyllisiä elementtejä kuin luomassamme materiaalissa (esimerkiksi toiveiden puu, lapsen tiedot, minun käteni), emmekä nähneet järkeväksi kokeilla niitä kaikkia enää uudelleen. Koemme, että materiaalissamme olevat samankaltaiset toimintaideat olivat havaintojemme perusteella toimivia, ja ryhmä voisi hyödyntää materiaalimme sivuja paremmin uusien lasten tullessa ryhmään. Lasten osallisuus on huomioitu materiaalin käytössä, joten se toteutuu, kun materiaali todella otetaan käyttöön.

Osa tavoitettamme kehittämistyössä, oli luoda pysyviä toimintatapoja, jotka lisääisivät lasten osallisuutta pedagogiseen dokumentointiin. Tärkeässä roolissa oli tämän kannalta saada kohdepäiväkodin varhaiskasvattajat osalliseksi kehittämistyötämme. Pyrimme ottamaan varhaiskasvattajat osaksi suunnittelusta lähtien, jotta tuotoksesta tulisi heille toimivin kokonaisuus. Teimme alustavan materiaalin tarveanalyysiä hyödyntäen ja samalla kun veimme sen heille kokeiltavaksi, veimme päiväkotiin ”huonetaulun” eli kartongin, johon kirjoitimme kysymyksiä materiaalimme arvioinnin tueksi. Kerätyn

palautteen ja harjoittelusta saamamme tiedon avulla muokkasimme materiaalin lopulliseen muotoonsa.

Sosiaalialan ammattihenkilöstön eettiset ohjeet velvoittavat osallisuuden edistämiseen ja henkilöstön kokonaisvaltaiseen huomioimiseen. Lisäksi ohjeissa mainitaan yhteisvastuusta. (Talentia 2022). Kehittämistyössä huomioimme eettisen näkökulman ja erityisesti osallisuus oli olennainen teema työssämme. Koemme, että kehittämistyön tulokset eivät olleet yksin meistä kiinni. Osallisuus on molemmiin puoleista ja meidän vastuullamme on sen mahdollistaminen sekä lapsille, että työntekijöille. Emme voi päättää varhaiskasvattajien puolesta, ottavatko he tarjoamamme työkalut omaan käyttöönsä. Mielestämme olemme huomioineet erityisesti varhaiskasvattajien osallisuuden ja tarjonneet mahdollisuuksia henkilöstölle vaikuttaa

Kehittämistyömme prosessi kulki suunnitelmien mukaisesti ja pysyimme suunnittelemissamme aikataulussa. Jälkikäteen katsottuna syventävä harjoittelu, jonka teimme kehittämiskohteessamme, tuli hieman liian myöhään. Sen aikana meille selvisi, millä tasolla päiväkodissa oltiin erityisesti pedagogisen dokumentoinnin suhteen. Tarveanalyysissä saimme kartoitettua tarpeet kehittämiselle, mutta vasta harjoittelun aikana huomasimme, että monia suunnittelemissamme materiaaleja olikin jo käytössä. Koimme, että pedagogisen dokumentoinnin nykytilaa oli hieman vähätelty ja kehittämistyömme aiheen mukaista kehittämistä oli tapahtunut paljon jo aiemmin. Toisaalta esitetty toive kehittämistyöllemme olikin, että materiaalit olisivat koottuna samaan paikkaan helposti saataville. Mielestämme myös se, että samankaltaisia materiaaleja oli jo käytössä, kertoo siitä, että luomamme materiaali on melko onnistunut.

Valitsemamme kehitysmenetelmät olivat päteviä ja tarkoituksenmukaisia ja niillä saatiin haluttu lopputulos. Tiedonkeruun avulla saimme kattavan käsityksen kehittämistyömme aiheesta ja hyvät valmiudet työn toteutusvaiheelle. Tarveanalyysin, sekä sen sisältämän osallistuvan havainnoinnin ja dialogisten keskustelujen, avulla saimme kartoitettua kohdeyhteisön tarpeet ja luotua alustavan materiaalin. Palautteen keruun avulla saimme täsmennettyä materiaalia juuri siihen tarpeeseen, joka kyseisessä päiväkodissa on.

Harjoittelun aikana osallistuvalla havainnoinnilla ja kokeilemalla kehittämällä saimme mielestämme kattavan kuvan siitä, miten kehittämistyömme ja -tehtävämme onnistui.

Kehittämistyössämme viestintä oli avainasemassa työn etenemisen suhteen. Viestintä toimeksiantajan edustajalle oli välillä sähköpostin kautta hidasta, joten kävimme mieluummin keskustelemassa kasvotusten hänen kanssaan. Mietimme aina ennen tapaamista, mitä haluamme milläkin kerralla saada aikaan. Tämä tehosti alun työskentelyä ja selkeytti paljon käsitystä siitä, mitä toimeksiantaja kehittämistyöltä haluaa. Alun jälkeen siirryimme viestimään varhaiskasvatusjohtajan sijaan päiväkodinjohtajan kanssa.

Viestintä päiväkotiin oli tehokasta, sillä olimme saaneet kehittämistyön suunnan asetettua varhaiskasvatusjohtajan kanssa. Viestintä päiväkodinjohtajan kanssa tapahtui sähköpostilla ja kävimme myös päiväkodissa keskustelemassa päiväkodinjohtajan ja henkilökunnan kanssa. Viestintä hiipui, kun keskityimme tietoperustan ja materiaalin laatimiseen. Käyty keskustelut varhaiskasvatusjohtajan, päiväkodinjohtajan ja päiväkodin henkilöstön kanssa olivat kuitenkin mielessä koko ajan. Jälkikäteen arvioidessa viestintä olisi voinut jatkua tiiviisti läpi koko kehittämistyön prosessin. Tähän yhteydessä olivat myös aikataulutuksen ”haasteet” eli kehittämistyömme oli aavistuksen turhan pitkä prosessi.

Keskinäinen viestintä oli kuitenkin todella aktiivista läpi prosessin. Kehittämistyö oli mielessä jatkuvasti ja siitä kyllä viestittelimmekin, mutta aikataulu antoi ehkä liikaakin väljyyttä käytännön kehittämiseksi. Tiiviimmällä ja aktiivisemmalla työskentelyllä olisimme todennäköisesti päässeet parempaan lopputulokseen. Organisoimme kehittämistyön sen hetkisen osaamisemme mukaan ja mielestämme kohtuullisen hyvin siinä onnistuimmekin haasteista huolimatta.

Halutessaan kehittämistyötä ja sen tuotosta voi tulevaisuudessa jatkaa. Lasten osallisuus kehittämisprosessissa jäi turhan vähäiseksi, joten jatkokehittämisessä tulisi huomioida tämä näkökulma. Päiväkodit voivat lähteä kehittämään materiaalin esille nostamia osallisuuden ja pedagogisen

dokumentoinnin teemoja, esimerkiksi yhteisten kehittämispäivien avulla. Varhaiskasvattajat voivat valita materiaalista itselleen toimivat osuudet ja mahdollisesti myös muokata sitä itse esimerkiksi lisäämällä mielestään hyödyllisiä sivuja. Jatkokehittämisen huomioiden laitoimme materiaalin erilliseksi, jotta sitä voivat hyödyntää muutkin kuin Ruskon kunnan päiväkodissa työskentelevät.

7.2 Ammatillinen kasvu

Varhaiskasvatuksen sosionomin vastuualueiksi kuvaillaan muun muassa lapsen hyvinvointia tukevan ympäristön luominen sekä lapsen osallisuuden mahdollistaminen. (Talentia 2023) Kehittämistyömme käsittelee monipuolisesti lapsen osallisuutta sekä tuottamamme materiaali tukee lapsen osallisuutta pedagogisessa dokumentoinnissa. Varhaiskasvatuksen sosionomin näkökulmasta kehittämistyömme on keskeinen käytännön työn kannalta. Varhaiskasvatuksen sosionomin työnkuvaan lapsiryhmässä kuuluu nimenomaan pedagogisen ja yhteisöllisen toiminnan suunnittelu, arviointi ja kehittäminen, lapsen tuen tarpeiden ja hyvinvointia tukevien toimien tunnistaminen ja toteuttaminen sekä lapsen vuorovaikutuksen, osallisuuden ja oppimisen tukeminen ja vahvistaminen. (Talentia 2023).

Sosionomin kompetensseissa tarkastellaan, kuinka sosionomit edistävät asiakkaan mahdollisuuksia osallisuuteen. Sosionomit luovat ja motivoivat asiakastaan osallisuuteen, joka kokonaisvaltaisesti edistää asiakkaan hyvinvointia. (SOAMK 2023) Koemme osallisuuden mahdollistamisen lapsille olevan osa varhaiskasvatuksen sosionomin ydinosaamista. Kehittämistyötä tehdessämme vahvistui meidän oma näkemyksemme lapsen osallisuuden tärkeydestä varhaiskasvatuksessa. Koemme lapsen osallisuuden varhaiskasvatuksessa tukevan heidän hyvinvointiaan konkreettisin keinoin.

Lasten osallisuus oli mukanaamme koko kehittämisprosessin ajan. Jotta se olisi todella toteutunut olisi tarvinnut aivan aluksi ottaa erilainen lähestymistapa, eikä meillä ollut vielä silloin selkeää näkemystä kehittämisestä. Joudummekin

toteamaan, että lasten osallisuus jäi materiaalin kehittämisessä vähäiseksi. Tämä jäi meitä harmittamaan, sillä lasten osallisuus on todella tärkeässä osassa varhaiskasvatusta. Otamme tämän virheen oppimiskokemuksena ja kiinnitämme lasten osallisuuteen entistä enemmän huomiota siirtyessämme työelämään lasten kanssa.

Kehittämistyömme toteuttaminen on antanut meille mahdollisuuksia syventää osaamistamme tulevana varhaiskasvatuksen sosionomeina, koska olemme päässeet aivan uudella tavalla kehittämään ja näyttämään osaamistamme varhaiskasvatuksessa. Sosionomin kompetensseissa painotetaan myös tutkimuksellista kehittämis- ja innovaatio-osaamista. Kehittämis- ja innovaatio-osaamiseksi katsotaan sosionomin valmiuksia suunnitella, toteuttaa ja arvioida sosiaalialan jatkuvaa kehitystä (SOAMK 2023). Kehittämistyön ollessa monen kuukauden mittainen prosessi, loi se puitteet harjoitella sekä vahvistaa tiimityön, viestinnän, paineensietokyvyn ja sopeutuvuuden taitoja.

Kehittämistyö kokonaisvaltaisena prosessina on ollut todella opettavainen ja monipuolinen kokonaisuus, josta on varmasti hyötyä tulevaisuuden työkentillä. Kehittämistyötä toteuttaessa opiskelijalta vaaditaan joustavuutta, luovuutta ja stressin sietokykyä ratkaista sekä selvitä kehittämistyön tuottamista haasteista. Koemme varhaiskasvatuksen sosionomin työnkuvan olevan muutoksen äärellä, joka tulee vaatimaan meiltä työelämässä taitoja soveltaa sekä mukauttaa työnkuvaamme varhaiskasvatuksen arkeen sopivaksi.

Yksi sosionomin kompetensseista on sosiaalialan eettinen osaaminen (SOAMK 2023). Eettinen osaaminen vaatii tietämystä alan keskeisistä laista, asetuksista sekä arvoista (Arene 2017, 10). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022) onkin keskeinen asiakirja kehittämistyömme kannalta. Olemme tutustuneet myös YK:n lasten oikeuksien sopimukseen sekä Varhaiskasvatuslakiin ja käyttäneet niitä lähteinä työssämme.

Olemme pyrkineet olemaan mahdollisimman tarkkoja ja rehellisiä. Olemme olleet huolellisia lähdeviittauksissa ja pitäneet mielessä lähdekritiikin. Teoriapohjaan valitsimme mahdollisimman ajantasaisia lähteitä, mutta

tarvittaessa lähdimme etsimään tietoa niiden alkuperäisistä lähteistä, esimerkiksi pedagogiikkaa määritellessä viitattiin 1980-luvulla julkaistuun kirjallisuuteen. (Ojasalo 2018, 49; Arene 2019, 12.)

Eettisyyden pohtiminen kehittämistyön prosessin aikana auttoi meitä kasvamaan tulevaisuuden vastuullisiksi varhaiskasvatuksen sosionomeiksi. Tiedostamme eettisen näkökulman ja toimimme sen sekä muiden näkökulmien varjossa parhaamme mukaan. Tiedostamme myös, että voimme omalla toiminnallamme vaikuttaa valtavasti esimerkiksi lasten osallisuuteen sekä auttaa ryhmässä jakamaan resursseja ja voimavaroja tasapuolisesti. (Talentia 2022.)

Koemme ammattiosaamisemme ja valmiuksiemme kasvaneen kehittämistyön aikana. Olemme oppineet esimerkiksi perustelemaan ja refleктоimaan työtämme ja toimintaamme. Erityisesti osallisuus on noussut meille tärkeäksi arvoksi ja lisännyt ammattiosaamistamme lapsen äänen esille tuojina. Kehittämisen- ja innovaatio-osaaminen lisää mahdollisuuden kehittää tulevaa työyhteisöä ammattimaisesti kohti laadukkaampaa varhaiskasvatusta.

Kehittämistyömme tuotoksena muodostunut materiaali on hyödyllinen kokonaisuus niin kohdepäiväkodille kuin meille itsellemmekin. Materiaali antaa meille valmiita työkaluja, joita voimme hyödyntää työskennellessämme varhaiskasvatuksessa. Materiaalin hyödyntäminen luo meille mahdollisuuksia kehittää sekä jalostaa sitä juuri omiin työskentelytapoihin sopivaksi. Koemme materiaalin siis alustaneen meille jo hyvin tärkeitä työkaluja työskennellessämme vakituisemmin varhaiskasvatuksessa. Koemme materiaalin muokanneen myös ajatusmaailmaamme ja antaneen uudenlaista näkökulmaa varhaiskasvatuksesta sekä pedagogisen dokumentoinnin toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa.

Haasteita kehittämistyömme toteutuksessa meille on tuottanut eniten aikataulutusta ja kehittämistyön prosessin hahmottaminen kokonaisuutena. Meistä kumpikaan ei ole aikaisemmin toteuttanut vastaavaa työtä, joten kehittämistyön toteuttaminen oli kummallekin meistä uutta. Sosionomin

opinnoissa valmistellaan opiskelijoita suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan kehittämistyötä, mutta koemme työskentelyn loppuvaiheilla vasta todella ymmärtäneemme läpi käymäämme prosessia. Aikataulutusta olisimme voineet muovata vähän tehokkaammaksi sekä myötäilemään paremmin prosessimme kulkua. Olemme näistä haasteista huolimatta tyytyväisiä muodostuneeseen tuotokseen sekä suoriutumiseemme kehittämistyöstä kokonaisuudessaan.

Lähteet

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. PS-kustannus: Jyväskylä.

Alila, K. & Ukkonen-Mikkola, T. (2018). Käsiteanalyysistä varhaiskasvatuksen pedagogiikan määrittelyyn, *Kasvatus* 49(1), 75–81.

Arene 2017. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren. Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä. Arene: Helsinki. Viitattu 15.11.2023.
arene_sosionomiselvitys_pitka_raportti_fin.pdf

Arene 2019. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 15.11.2023. AMMATTIKORKEAKOULUJEN OPINNÄYTETÖIDEN EETTISET SUOSITUKSET 2020.pdf (arene.fi)

Hautamäki, J.; Kupiainen, S.; Marjanen, J.; Vainikainen, M. & Hotulainen, R. 2013. Oppimaan oppiminen peruskoulun päätösvaiheessa. Helsingin yliopisto: Helsinki.

Heikka, J.; Fonsén, E.; Elo, J. & Leinonen, J. 2014. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Suomen varhaiskasvatus ry: Tampere.

Hirsjärvi, S. 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Otava: Keuruu.

Hujala, E. & Turja, L. 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Vantaa: Pedatieto Oy.

Järvinen, M., Lainé, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä: Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Juvenes Print: Tampere.

Kangas, J. & Brotherus, A. 2017. Osallisuus ja leikki varhaiskasvatuksessa: ”Leikittäisiin ja kaikki olis onnellisia!”. in A. Toom, M. Rautiainen, & J. Tähtinen (eds.), *Toiveet ja todellisuus: Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa* (pp. 197-223). Turku: Finnish Educational Research Association.

Kangas, J.; Harju-Luukkainen, H.; Brotherus, A.; Kuusisto, A. & Gearon, L. 2019. *Playing to Learn in Finland Early Childhood Curricular and Operational Contexts*. Teoksessa S. Garvis & S. Philipson (toim.) *Policification of Childhood: Early Childhood Education in the 21st Century*. London: Routledge.

Kangas, J.; Ojala, M.; & Venninen, T. 2015. Children’s self-regulation in the context of participatory pedagogy in early childhood education. *Early Education and Development*, 26(5-6), 847-870.

Karila, K. 2016. *Vaikuttava varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuksen tilannekatsaus. Opetushallituksen julkaisuja. Raportit ja selvitykset 2016:16*.

Karila, K.; Kinnunen, S.; Mattila, V.; Nukarinen, T.; Parrila, S.; Repo, L.; Salminen, J.; Sulonen, H. & Vlasov, J. 2018. *Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 24:2018. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: https://karvi.fi/wp-content/uploads/2018/10/KARVI_Perusteet-ja-suositukset_web.pdf

Koivunen, P. & Lehtinen, T. 2015. *Kasvu kiikarissa – Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Marjanen, P.; Marttila, M. & Varsa, M. 2013. *Pienten piirissä – Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009. *Kehittämistyön menetelmät – Uudenlaista osaamista liiketoimintaan*. Helsinki: WSOYpro.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. *Varhaiskasvatuksen kehittämisen tiekartta vuosille 2017–2030*. Suuntaviivat varhaiskasvatukseen osallistumisasteen nostamiseen sekä päiväkotien henkilöstön osaamisen, henkilöstörakenteen ja koulutuksen kehittämiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:30

Opetushallitus 2023a. Pedagoginen dokumentointi. Viitattu 10.11.2023.

Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/pedagoginen-dokumentointi>

Opetushallitus 2023b. Kokeileva kehittäminen yhdessä luo uutta toimintakulttuuria. Viitattu 10.11.2023.

<https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/kokeileva-kehittaminen-yhdessa-luo-uutta-toimintakulttuuria>

Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 19.10.2022. Saatavilla sähköisesti osoitteessa

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. 2008. The playing learning child: towards a pedagogy of early childhood. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 52:6, 623–641.

Reunamo, J. 2014. Varhaiskasvatuksen kehittäminen – Kehitystehtäviä ja ratkaisumalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.

Rintakorpi, K. 2016. Pedagoginen dokumentointi arviointimenetelmänä.

Teoksessa Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Rintakorpi, K. 2018. Varhaiskasvatuksen tallentamisesta kohti pedagogista dokumentointia. *Kasvatustieteellisiä tutkimuksia*, numero 24. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkodin arjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Ruskon kunta 2022. Ruskon kunnan varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 19.10.2022.

Ruskon kunta. 2023. Varhaiskasvatus. Viitattu 10.11.2023 <https://rusko.fi/kasvu-ja-oppiminen/varhaiskasvatus/>

Salonen, K.; Eloranta, S.; Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Tampere: Juvenes Print.

Saramäki, Laura & Saari, Hanna. 2017. Lapsinäkökulmainen tutkimus varhaiskasvatuksen laatutekijöistä. Varhaiskasvatustieteen pro gradu - tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

SOAMK 2023. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Saatavilla sähköisesti osoitteessa: <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf>

Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka – Sosiaalialan ammattihenkilöstön eettiset ohjeet.

Talentia 2023. Varhaiskasvatuksen sosionomin tehtäväkuva. Viitattu 10.11.2023 www.talentia.fi > Talentia > Talentian tavoitteet > Talentia vaikuttaa varhaiskasvatuksessa > Varhaiskasvatuksen sosionomin tehtäväkuva

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta – Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Juvenes Print.

Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula M.; Siippainen, A.; & Eerola-Pennanen P., Valloittava varhaiskasvatus. Tampere: Vastapaino.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991